

* sprake gekomen. Er was toen vermoedelijk inderdaad een verbod geweest civiele gevangenen te executeren, doch gezien de vergadering te Makassar op 22 Januari 1947 moet inderdaad worden aangenomen dat dit verbod is ingetrokken. Vasthoudend aan de omschrijving, die de P.G. geeft van de acties is de onderscheiding tussen civiele en andere gevangenen irrelevant.

De Datoek Soeppa had in Mr. Tadjoeddin Noor bij de Lt.G.G. een voorspreker en aan Makassar werd geseind, mede door toedoen van deze Indonésische autoriteit, dat de Datoek Soeppa niet mocht worden geëlimineerd. De Resident heeft omstreeks dezelfde tijd een telefonisch gesprek gevoerd met Dr. Hoven over de Datoek Soeppa en andere betrokkenen (het meervoud hiervan is van belang). Het resultaat is geweest, dat uitdrukkelijk t.a.v. de Datoek Soeppa een uitzondering is gemaakt. Met andere woorden wat omtrent de Datoek Soeppa was besloten op de grote vergadering te Makassar moest worden ingetrokken, ten aanzien van andere betrokkenen vindt men in deze telegrammen niets. De ongeveer 5 hoofdmannen rond de Datoek van Soeppa, door de Commissie Kofman, Soumokil enz. schuldig bevonden en de andere 15 leden van het gevolg van de Datoek, zijn derhalve gevangen gehouden en later op die plaatsen waar zij vandaan kwamen en terreur hadden uitgeoefend door de D.S.T. geëxecuteerd, ieder waar hij thuis hoorde."

In een door de Heren Kofman en Krol opgesteld verslag betreffende politieke achtergronden der verzetsactie in Zuid-Celebes, afd. Paré-Paré, onder afd. Paré-Paré en ~~Paré-Paré~~ dd 5 Februari 1947 voor de Luitenant-Gouverneur-Generaal opgesteld moet een verslag van deze vergadering zijn opgenomen. Ondergetekenden hebben dit niet kunnen inszien.

De conclusie, dat het fusilleren van gevangenen van niet voornaam bloed hiermede inderdaad aan het inzicht der met z.g. noodrechtsbevoegdheid bekleedde actieleiders werd overgelaten komt ondergetekenden juist voor. Men moet hun handelen dan ook in dit licht bezien. En men begrijpt nu ook beter de houding van Dr. Lion Cachet, dat het fusilleren van deze gevangenen bij uitsluiting een zaak was der militaire autoriteiten. Wat niet weg neemt, dat hij gelastte ze over te geven aan die autoriteiten.

Van belang is nog, dat dit "vieren van de teugel" zonder welcomlijnde instructies geleid heeft tot een dubbel excessief handelen. Uit de stukken krijgt men de indruk, dat er inderdaad officieren zijn geweest, die gevangenen medenamen naar de plaats van het misdrijf, waarvan zij verdacht werden, en hen dan aldaar, nadat bij confrontatie hun schuld aan een halsmisdrijf was vastgesteld, neerlegden. In vele gevallen zijn echter gevangenen, die schuldig geoordeeld werden, zonder confrontatie of verder onderzoek neergeschoten op de plaats van hun inwoning of in de streek, waar zij bekend waren. De Heer Lambers wees er voor de overste Paardekooper op, dat de betrokken commandanten, voor zover hem bekend, geheel in de te kiezen methodes op hun eigen oordeel en subjectief inzicht waren aangewezen; dat zij geen juristen waren; en dat het niet onwaarschijnlijk is, dat zij zich niet gerealiseerd hebben dat zij met een en ander excessief handelden. Immers anderen met hoger verantwoordelijkheid en beter inzicht in deze vraagstukken, hadden excessieve bevoegdheden, gegrond op een staat van nood, geconstrueerd.

De Heer Kofman zei bij zijn verhoor in het vooronderzoek: "Op deze vergadering" (n.l. die van 22 Januari 1947) "werd na ampels overwegingen besloten de Datoek zonder hem te be-rechten te executeren. Hieruit blijkt dus, dat de hoogste autoriteiten in een uitzonderingsgeval toch ook over het bezwaar heen stapten en een gevangene die reeds enkele maanden in arrest zat te liquideren."

Er was om deze Datoek van Soeppa blijbaars al heel wat te doen geweest. Volgens de Heer Baoesat, magistraat te Makassar en lid van het Parlement van Oost-Indonésie, heeft deze Datoek in Rappang verteld, dat hij in 1938 al een brief van de keizer van Japan had ontvangen, en zou hij deze brief in 1942 aan de bevolking getoond hebben. Hij gedroeg zich tijdens de bezetting als een echte "Jappenknecht", chauffeerde voor ze en peetste zelfs de schoenen van de Japanse assistent-

Resident van Paré-Paré. Op een bijeenkomst onder leiding van de Majoor Herman en de Conica Dr. Lion Cachet met zelfbestuurders en Hoofden van onderafdelingen, belegd om hun samenwerking met de Nederlanders weer te regelen, tekende de Datoek van Soeppa een bereidverklaring daartoe. Het was voor hem evenals voor de Datoek van Loewoe, de Karaeng Gantarang en nog enige anderen slechts een schijnmanoeuvre. De strijd met de Soelewatang van Sawitto werd door de Datoek van Soeppa, evenals door Andi Pawelloi, voortgezet en daaruittrokken zij de partij van het verzet. De Soelewatang rapporteerde, volgens de Heer T. de Koning, destijds controleur van Pinrang, enige malen dat het verzet in de Adjataparang geleid werd door de Datoek van Soeppa, doch werd als een persoonlijk tegenstander van de Datoek niet geloofd. De Heer M. Peddamors, destijds assistent-resident in Paré-Paré, vertrouwde hem en droeg hem zelfs de arrestatie van verdachte personen op.

Men kan zich de verontwaardiging en verbittering dus voorstellen, toen kwam vast te staan dat deze man een dubbel spel had gespeeld en verantwoordelijk was voor vele knevelarijen, moorden en andere terreurdaden.

Toen de onder-luitenant Vermeulen in het Paréssa begon te zuiveren heeft het lot van de Datoek van Soeppa reeds voorwerp van bespreking uitgemaakt in Makassar.

Een telegram gemerkt CU 115 op 18 Januari door de kapitein Westerling aan O.O. Vermeulen CDT-D.S.T.F Paré-Paré gezonden luidt:

- "Onder geen herh geen omstandigheden Andy Pawiloi dood-
- "schieten (.) idem herh idem Datoek van Soeppa en Soelawa-
- "teng van Soeppa (.) na gebruik beiden om opsturen Makas-
- "sar einde 01.18.1130h."

Op dezelfde datum heeft de Olt. Vermeulen aan de kapitein Westerling getelegrafeerd (gedateerd 01.18.0900 h):

- "het spijt mij erg, dat de twee gebrachte personen terug
- "moeten keren, als deze gespaard moeten blijven dan vraag
- "ik moeten wij verder gaan dit zijn de hoofddaders autos
- "kan ik onmogelijk missen, moet de 2 toegevoegde gel van
- "transport voorzien"

Men krijgt hieruit de indruk, dat twee van de drie genoemde onder geleide van Makassar naar Paré-Paré waren gebracht met de mondelinge opdracht, dat zij weer (na gebruik tot het geven van inlichtingen) naar Makassar terug moesten; dat de onder-luitenant Vermeulen, in zijn simpel rechtvaardigheidsgevoel uitredenerend van zijn blanco-volmachten, daartegen bij zijn chef heeft geprotesteerd en dat die chef toen de order telegrafisch nog een sbeest bevestigd.

Ondergetekenden wijzen er op, dat de Heer Westerling, naar hun indruk omtrent diens opvattingen, deze opdracht op bevel van een Chef moet hebben gegeven, en dat dit alles weer aantoonde de goede discipline, die de kapitein Westerling voor zichzelf en in zijn verhouding tot zijn ondergeschikte handhaafde. Er is geen sprake van, dat de kapitein Westerling, zoals soms is verondersteld, maar "raak dead". Op de vergadering van 22 Januari 1947 (waarbij Vermeulen aanwezig was) werd toen besloten, dat de Datoek zou worden gedood op een wijze, die met de Adat overeenkwam n.l. zonder dat zijn bloed op de aarde vloeide.

Er gaat dan ook een telegram uit, luidende:

- "Dienstaanwijzing 3
- "Van: H.G.O.B. Makassar 01 24 1600 h
- "Aan: Olt Vermeulen Cdt DST Pinrang
- "nr. 954 van Kapt. Westerling R.P.F.(.) Het Tgm CU 115 wordt
- "ingetrokken einde 01 24 1600 h."

Niet duidelijk is, waarom deze intrekking eerst op 24 Januari heeft plaats gevonden, dus twee dagen na de vergadering en waarom deze intrekking telegrafisch is geschied en niet direct na de vergadering door een eenvoudige notitie of brief. Het vermoeden ligt dan ook voor de hand, dat er onmiddellijk na de vergadering opnieuw overleg is gepleegd over de Datoek van Soeppa. Misschien met Java? In elk geval krijgt de Olt. Vermeulen op 27 Januari 1947 wederom een telegram van de kapitein Westerling, luidende: "telefonisch van Procureur-Generaal onder geen voorwaarde Datoek van Soeppa en Soelawateng van Soeppa ter dood brengen" einde 01 27 1545 h."

Dit was aan de vooravond van de actie in Soepa, die op 28 Januari plaats vond. De Majoor Stufkens was reeds gewaarschuld door Mr. Soumokil, dat deze gehoord had, dat de Datoe gespaard moest worden. Over de andere adellijke personen werd echter niet gesproken. De majoor ontving op de avond van de 27e Januari nog een code-telegram van de kolonel (sc. de kolonel de Vries), waarin de medeling over de Datoe werd bevestigd. Daarna kwam het hierboven geciteerde telegram van Westerling aan Vermeulen binnen.

Bij de actie in Soepa zijn wel gedood Andi Makasaoe, de leider van de Tolaoetang-sectie, Andi Wangkae en misschien nog één, zegt de majoor Stufkens. Zij zijn uit Pinrang overgebracht en gedood volgens de Adat, die voorschrijft, dat hun bloed niet op het land vloeit; wél mag de aarde zich over hen sluiten. Daarom zijn zij doodgeschoten in een prauw op zee in tegenwoordigheid van de Kapitein Rijborz, een man van het D.S.T. en de luitenant Molenkamp. Volgens de majoor Stufkens is deze wijze van uitvoering door hem op de vergadering van 22 Januari ter sprake gebracht. Hij had de indruk, dat men er mede accoord ging.

De onder-luitenant Vermeulen heeft verklaard, dat hij de 15 leden van het gevolg, die aan hem zijn overgegeven, in groepjes van 2 of 3 heeft medegenomen naar de diverse plaatsen van acties en ze daar heeft neergelegd, na hen als inlichters te hebben gebruikt.

De Datoek van Soepa is, naar de majoor Stufkens meent op 1 Februari 1947, neergelegd bij een ontvluchtingspoging. Volgens de onder-luitenant Vermeulen werd de Datoek op een vrachtwagen door een patrouille meegenomen, om ten Noorden van Pinrang enige verdachten aan te wijzen. Hij zat los op de auto en zou er toen afgesprongen zijn om te vluchten, waarop hij werd neergeschoten. Dit had de patrouille hem medegedeeld. Volgens de kapitein Westerling had de Datoek onderweg verzocht zijn behoefte te mogen doen en heeft hij toen een zijner bewakers besprongen en zich los gerukt, waarop hij vluchtte. De bewaker schoot op hem, doch miste. Daarop vloog de patrouille-commandant hem achterna en schoot hem neer. Hij werd ter plaatse begraven. Dit alles was bekend uit een melding van de sergeant-patrouille-commandant. In hoeverre deze melding juist is geweest is blijkbaar niet onderzocht - althans zulk een onderzoek blijkt uit de stukken niet.

Hierboven werd reeds gesproken over de z.g. Rappang gevangenen, ten getale van 30, die zijn gefusilleerd nadat de controleur geweigerd had ze uit te leveren aan het D.S.T. Volgens de kolonel de Vries heeft de majoor Stufkens hem na afloop van de vergadering van 22 Januari over die gevangenen gesproken. Het schijnt, dat de resident hierbij aanwezig was, want de kolonel de Vries zegt, dat de resident zich aanvankelijk tegen de uitlevering verzette. Hij vervolgt dan: "Het was echter noodzakelijk, dat deze gevangenen ~~zijn~~ geëxecuteerd werden en dit is door de resident toegegeven. Er is toen uitdrukkelijk gesproken over een executie. Daar ging het om. Dat wist de resident ook heel goed. Het was noodzakelijk dat deze dertig werden geëxecuteerd. De precieze details waarom dit zo was herinner ik mij niet meer." De resident Dr. Lion Cachet, verklaarde aan de overste Faardekooper op 7 Mei 1949, nadat hij had gezegd, dat de order tot het niet executeren van gevangenen gehandhaafd bleef ook na het protest van Vermeulen:

"Ter staving van het feit, dat de order gehandhaafd is gebleven, leg ik hierbij over een schrijven van 21 Januari 1947 no. 20 geheim-eigenhandig, waaruit duidelijk blijkt, dat door mij niet is goed gevonden, dat de 30 gevangenen van Rappang zouden worden geëxecuteerd. Het doodschieten van gevangenen was n.m.m. niet in noodrecht begrepen. Ik heb deze gevangenen alleen ter nader onderzoek ter beschikking gesteld van de militairen. Ik heb ook onofficieel niet gezegd, dat het doodschieten van gevangenen i.c.die van Rappang door hen gedaan kon worden. Ik herinner mij wel, dat Stufkens mij heeft gevraagd na afloop van de

* vergadering, welke ging over het lot van de Datoek van Soep-
* pa, of Cdt D.S.T. 30 gevangenen van Rappang voor nader onder-
* zoek ter beschikking kon krijgen. Dit is de Cdt.D.S.T. ook
* toegestaan bij bovengenoemd schrijven. Als de vergadering o-
* ver het lot van de Datoek van Soepa inderdaad heeft plaats
* gehad op de 22e Januari 1947, dan moet de datum van gemelde
* brief onjuist zijn."

Later in hetzelfde verhoor rectificeert de Resident zijn ver-
klaring op de vraag: of hem nog iets bekend is, dat voor de Ju-
stitie van belang kon zijn, aldus:

"Neen. Ik wil echter nog naar voren brengen, dat toen ik de
" legger van mijn brief van 21 Januari 1947 D.T. (stuk gemerkt
" rood CC) nog eens overlas, ik niet zeker ben of ik wel de
" woorden "voor nader onderzoek" tegenover Stufkens heb ge-
" bruikt, zoals ik eerder heb verklaard. Het kan wel zijn, dat
" ik op een desbetreffend verzoek, waarbij ik naar ik mij ze-
" ker weet te herinneren ook met de Vries heb gesproken, de ge-
" vangenzen zonder meer ter beschikking heb gesteld."

Op blz. 43 is reeds vermeld de schriftelijke verklaring van
de Residentie-Secretaris te Makassar dd. 11 Mei 1949, houdende
dat hij in het geheim en geheim eigenhandig archief van het
kantoor van de Resident van Zuid-Celebes over de periode 1 De-
cember 1946 tot 1 Maart 1947 geen stukken heeft aangetroffen
o.m. over het niet mogen executeren van gevangenen genomen per-
sonen welke in een gevangenis waren opgenomen en onder juris-
dictie van het Bestuur stonden. Het is nietwel aan te nemen,
dat deze residentie-secretaris niet zou hebben geweten van het
in brede kring bekende onderzoek tegen de majoor Stufkens, de
kapitein Rijborz en de onder-luitenant Vermeulen, o.a. in ver-
band met het doodschieten der Rappang-gevangenen. Als dus de
brief van 21 Januari no.20 Geheim-eigenhandig, luidende:

" Ik verzoek U Hoog EdelGestrange den Controleur van Rappang
" op te dragen in bijlage dezès vermelde personen voor nader
" onderzoek ter beschikking te stellen van den Commandant der
" Speciale Troepen.

De Resident van Zuid-Celebes
w.g. Dr. J. Lion Cachet.

"Aan:

" den Assistent Resident van Pará-Paré

" te
" Pará-Paré.

in het archief aanwezig was geweest, zou hij daaromtrent wel
hebben gerapporteerd. Aangenomen mag daarom worden, dat deze
brief er niet in aanwezig was.

De majoor Stufkens verklaarde op 14 Mei 1949: dat hij per-
soonlijk eerst toestemming heeft gevraagd aan de resident Dr.
Lion Cachet om deze 30 gevangenen neer te schieten, voor wel-
ke executie deze zijn toestemming heeft gegeven en welke ook
later heeft plaats gevonden. Op 5 Augustus 1949 zei hij nader:
"Ten aanzien van de getuigenis van Dr. Lion Cachet wil ik op-
" merken, dat hij naar mijn mening zoals hij ook aan het eind van
" zijn verhoor min of meer toegeeft, wel degelijk heeft toege-
" staan, dat de 30 gevangenen van Rappang zouden worden doodge-
" schoten. Ook Kolonel de Vries was daarbij toen deze toestemming
" werd gegeven."

"Voorts wil ik hierbij nog opmerken, dat op de vergadering welke
" ging over de Datoek van Soepa ook gesproken is, behalve over de
" de Datoek zelf, over het gevolg van de Datoek, bestaande uit een
" vijftal kopstukken en nog vijftien minder belangrijke djahats.
" Toen is er immers bepaald, dat deze 5 kopstukken konden worden
" gsexecuteerd, nadat zij door een Commissie waarin o.m. Soumo-
" kil en Kofman zaten, waren schuldig bevonden aan terreurnis-
" drijven. De overige 15 leden van het gevolg zijn toen immers
" zonder meer aan de D.S.T. ter executie overgeleverd, terwijl
" toch iedereen van Dr. Hoven af wist dat deze djahats preventie-
" ve arrestanten waren. Ook de Auditeur-Militair wist dit heel
" goed."

Aan het slot spreekt hij de mening uit, dat dit briefje van 21
Januari 1947 (rood CC) door de Resident veel later is opgemaakt
omdat hij pas op 22 Januari om de gevangenen heeft gevraagd en
zeft: "De Resident wist heel goed dat het ging om een zu-
" vering en eventuele executie van deze bereids aan het
" bestuur overgegeven gevangenen..... De controleur

" verklaarde, dat deze 30 gevangenen aan het civiele bestuur
" waren overgegeven."

Op verzoek van Dr.C.Lion Cachet is bij de stukken gevoegd
een Aanvullende Verklaring, door hem op 15 Juni 1949 opgemaakt,
waarin hij een toelichting geeft op zijn verklaring: " dat door
" mij niet is goed gevonden, dat de 30 gevangenen van Rappang
" zouden worden geëxecuteerd," en wel de volgende: " dat ten
" aanzien van de toepassing van het noodrecht nooit van een
" "goedvinden" mijnerzijds kan worden gesproken. Het fiat-
" executie ligt bij uitsluiting bij de militaire autoriteiten".
Hij bevestigt, dat naar zijn mening niet afgeweken mag worden
van de regel, dat het doodschieten van gevangenen niet in het
noodrecht is begrepen. Het is echter van groot belang vast te
stellen, wat men onder de categorie "gevangenen" moet verstaan.
De beste omschrijving is volgens de getuige nog steeds te vin-
den in het secundo van het telegram van 8 Februari 1947 van de
Troepencommandant Zuid-Celebes, luidende als volgt:

Van TPC, M.I.D. Makassar

Datum - tijd v.opmaking
02 - 03 1 09.00

Naar Odt XVe Bat.Inf.,Paré-Paré ter inf.ondercdtn.

Copie Res.v.Zd.-Celebes, Makassar

Aud.Militair, Makassar

XVIIe Bat.Inf. ingelicht

No.v.afz. 4021617(.) Na overleg met Resident en Auditeur Militair bepaald dat:

- primo : alle gevangenen door militairen gemaakt cma
waarop door U toepassing van noodrecht wenselijk
geacht niet herhaald NIET overgeven aan civiel bestuur (.)
- secundo: op alle gevangenen reeds overgegeven aan
civiel bestuur dan wel justitie cma waarvan
onderzoek beëindigt dan wel voortduurt kunnen
niet herhaald niet uit de gevangenis gehaald
om 'n noodrecht op toe te passen (.)

Naar aanleiding van bovenstaande werd gisteren door mij opdracht
verstrekkt Kria-Moeda gevangenen aan Auditeur Militair Makassar
over te geven zinde.

Hij bevestigt, dat deze tekst is opgesteld na overleg met de
Auditeur Militair en met hem en vervolgt dan:

" De dertig gevangenen van Rappang nu vallen niet onder "se-
" cundo" als hi'boven bedoeld. Het waren militaire arrestanten,
" tijdelijk ondergebracht in de landschapsgevangenis in Rappang,
" terwijl nog geen politie- of justitie-onderzoek tegen hen was
" ingesteld. Inderdaad geldt de algemene regel, dat alle ge-
" vangen en zo spoedig mogelijk aan de justitie moeten worden over-
" gegeven (vide mijn getuigeverklaring van 7 Juni j.l.), doch
" de praktijk leert, dat het soms noodzakelijk is, in gebieden,
" waar de staat van oorlog geldt, militaire arrestanten of ge-
" vangen enkorte tijd onder militaire controle te laten met het
" oog op verstrekken van informaties over de vijand en voorts
" over alles wat met de vijandelijke actie samenhangt. De der-
" tig Rappang-arrestanten behoorden tot die categorie en kunnen
" derhalve niet worden gerekend tot de civiele gevangenen, die
" aan Bestuur en Justitie waren overgegeven. Een tijdelijk ver-
" blijf in een landschapsgevangenis alleen, is niet maatgevend-
" Dat ik de terbeschikkingstelling aan de D.S.T. effectueerde
" vindt zijn oorzaak hierin, dat de controleur van Rappang mijn
" order van 19 Januari zo opvatte, dat niemand, verblijvend in
" de gevangenis aan de militairen mocht worden overgegeven. Het
" is duidelijk, dat deze order zich niet tot de militaire ge-
" vangen en en arrestanten kon uitstrekken."

Hij resumeert dan, dat deze Rappanggevangenen "militaire
gevangenen" waren, niet vallende onder "secundo" van het boven-
vermelde telegram en verklaart zich overtuigd, dat met hun exe-
cutie de grenzen van de gecoorloofde hantering van het noodrecht
niet zijn overschreden.

En aangezien, volgens het begin van deze Aanvullende Verkla-
ringen, voor zodanige executies de militaire autoriteiten bij
uitsluiting verantwoordelijk zijn, sluit de zaak nu voor de-
ze Resident als een bus en kan hij zijn handen in onschuld
wassen en de militaire commandanten de verantwoordelijkheid

ervoor doen dragen.

Ondergetakenden merken hierbij het volgende op:

1. De Resident heeft op de vergadering van 22 Januari 1947 zelf betoogd, dat een z.g. "civiel-gevangene", n.l. de Datoek van Soeppa op een of andere wijze geliquideerd moest worden.
2. Uit geen enkele verklaring blijkt, dat de Resident op die vergadering geprotesteerd heeft tegen executies van reeds aan de civiele autoriteiten overgedragen gevangenen van voor- namen en van niet-voornamen bloede, zonder gerechtelijk von- nis, zelfs voor de van niet-voornamen bloede zonder onder- zoek door een commissie.
3. De Resident heeft, terwijl hij moest beseffen dat dit hem gevraagd werd om de 30 Rappang-gevangenen te executeren, toe- gestemd, dat deze aan de majoor Stufkens en/of de onder-lui- tenant Vermeulen zouden worden overgegeven.
4. De resident heeft, volgens een verklaring van de Olt. Vermeu- len, zijn fiat gezet op de lijst van namen der 30 Rappang- gevangenen, wetende dat die lijst hem gepresenteerd werd om tot hun executie over te gaan.
5. De Resident heeft, volgens zijn Assistent-Resident, de Heer Schäfer, dezen aangeraden zich niet te bemoeien met de eis van militaire zijde te Bonthain gesteld, om Indonesiërs, die zich in preventieve hechtenis bevonden, naar te schieten. Dit alles speelde zich af vóór de 8e Februari, de datum van het bovengestelde telegram - en in dit telegram worden deze gevang- enen niet meer genoemd. De datum van hun executie hebben onder- getekenden niet kunnen vaststellen. Mogelijk is, dat dit gebeurd is te Koelo, waar de kapitein Rijborz immers een niet nader ge- noemd aantal gevangenen uit Rappang medebracht. Mochten zij ech- ter op 8 Februari nog in leven zijn geweest, dan had een voor- zichtig beleid toch geëist, dat het "fiat" werd ingetrokken of gewijzigd.

De Resident kan zich dan ook, naar het oordeel van onderge- tekenden, niet verschuilen achter de verantwoordelijkheid van een majoor en een onder-luitenant, die de besprekingen van 22 Januari medemaakten en de opvattingen van de Resident slechts leerden kennen als op dit punt met de hunne overeenstemmende.

Aan executies van gevangenen vermelden de getuige-verklaring- en nog, behalve de reeds hierboven genoemde:
Te Galoeng-Galoeng op 1 Februari een aantal A.L.R.I. mannen, volgens enkele getuigen 29 in getal, die volgens de detache- ments-commandant der politie te Madjene, de Heer F.T. de Leeuw, op 29 Januari waren gearresteerd in de kampong Soreang en in het bezit waren van een indentiteitspapier met A.L.R.I. zegel. Zij hadden volgens deze detachements-commandant bekend, lid te zijn van de A.L.R.I. Onder hen bevonden zich volgens de majoor Stufkens slechts enige geïnfiltraerden uit Java, de andere wa- ren van Celebes. Zij werden vóór de zuiveringsactie door Ver- meulen en drie van zijn mannen van het D.S.T. neergelegd. Niet vast stond, wie deze mannen uit de militaire tangsi, waarin zij waren ondergebracht, heeft weggehaald. De Heer de Leeuw ver- klaart, dat hij geen opdracht heeft gehad om ze te halen. Hij zag ze gehurkt zitten op de verzamelplaats te Galoeng-Galoeng.
Volgens de Heer de Leeuw en nog enkele getuigen waaronder de kapitein Riepma zouden toetogelijkertijd nog ongeveer 24 andere gevangenen, vermoedelijk uit de gevangenis te Tinamboeng, zijn geëxecuteerd. Andere getuigen ontkennen dit pertinent. Daar ve- le getuigen in hun verklaringen de diverse plaatsen en tijden van actie door elkaar beginnen te halen, kan dit feit niet zond- er meer als vaststaand worden aangenomen. De getuige Ganté, Djaksa van Barroe (een soort hulpofficier van Justitie bij de Hadatrechtbank) vermeldt het neerschieten van 16 gevangenen, die door de militairen waren opgevraagd uit de gevangenis. De controleur zeide, dat de werkelijke schuldigen mochten worden overgegeven. Hij had toen afgezonderd de mensen die schuldig waren aan moord en rampok, ten getale van 16. Uit het getui- genis blijkt niet, of deze door de Djaksa opgestelde lijst door de Controlleur of een ander is nagezien en gefiatteerd. Twee van die 16 personen waren door de Hadat al veroordeeld tot 5 jaar gevangenisstraf wegens medeplichtigheid aan moord

en rampok. Zij hadden behoord tot de benden van La Pajo, Wa Lasaming en La Ngatta, die vele mensen moorden had gepleegd o.a. op Oeding van de R.V.D. De militairen zeiden dat de straf te licht was en dat die mensen ook uitgeleverd moesten worden. Aldus de verklaring van Ganté.

Er kon uit de stukken niet met zekerheid vastgesteld worden wie hiervoor verantwoordelijk is geweest. De Olt. Vermeulen zegt, dat deze mensen uit de gevangenis zijn gehaald op last van de majoor Stufkens en dat hem niet bekend was, dat er 2 al veroordeelden onder waren. Het fatale van het gevolgde systeem blijkt echter wel duidelijk uit het hier opgetreden gevolg: executie van twee mensen, die tot 5 jaar gevangnisstraf zijn veroordeeld door een landsgerecht en tegen wie dan niet de bij het rechtssysteem geregelde middelen worden toegepast, indien de straf, door hiertoe bevoegden, te licht zou zijn beoordeeld, of indien het gerecht wellicht niet bevoegd was, doch die dan door daartoe onbevoegden worden gedood.

De Heer G.J. Scholten van de M.P. verklaart dat hij twee maal tussen 14 Januari en 1 Februari 1947 gevangenen uit de gevangenis van Paré-Paré heeft helpen overbrengen naar elders en wel een 33 tal naar Barroe en een 35 tal naar Pangkadjene, die telkens aldaar geëxecuteerd werden door de Olt. Vermeulen en zijn mannen. Hij heeft de executies te Pinrang gezien; onder de 84 aldaar neergeschoten personen waren er 24 uit de gevangenis te Pinrang.

- - - - -

urpaniek
loeng-Ga-
loeng.

Half Januari 1947 kwamen er berichten binnen over een aanval, die tegen 2 Februari door benden beraamd was op Madjene. Daarom werd op 1 Februari 1947 in dit door alle getuigen als zeer "boesook" beoordeelde gebied een zuiveringsactie ingezet onder leiding van de Majoor Stufkens en de onder-luitenant Vermeulen.

De mensen werden uit een nogal omvangrijk gebied bijeen-gedreven in de kampong Galoeng-Galoeng, waar, na scheiding van de mannen van de vrouwen en na het fusilleren der reeds vermelde A.L.R.I. mannen, de zuivering aanving op de gewone wijze: Vermeulen was, naar hij en de kapitein Rijborz verklaren, in het bezit van een lijst met namen van verdachte parsonen. Zij werden er uit gehaald en ondervraagd omtrent hun handelingen en medeplichtigen; ook kepalas kampong en anderen, die geacht werden op de hoogte te zijn met de houding hunner medabewoners, werden ons dervraagd. De landsgrote van Balanipa, de Pabitjara Kajjang, was hierbij aanwezig. Deze, de Pabitjara Bangga S, lid van het zelfbestuur van Madjene en de Res. Luit. K.N.I.L.-D.M. Riepma verklaren, dat er terreur heerste; dat er vermoord werd en gerampokt; en dat er twee hoofdbenden in dat gebied aanwezig waren, n.l. onder leiding van Hamasaleh, Pano en de Japanner Yamamoto (die in verband met een vrouwengeschiedenis door een van zijn ondergeschikten gedood zou zijn). De Heer D.M. Riepma wees de meest besmette kampongs aan; de voornaamste leiders waren hem bekend. De Pabitjaras van Baroe, van Bonde en Adolang van Pamboeang zijn, als behorende tot de tegenpartij, hierbij neergeschoten. Er waren, volgens sommige opgaven, bij de zuivering reeds 200 doden gevallen, toen er een bericht binnen kwam, dat er bij de kampongs Talolo en Segeri (behorende tot het complex dat gezuiverd werd) een overval was gepleegd op een patrouille, waarbij de sergeant Okerse en twee soldaten op een gruwelijke wijze vermoord waren. De onder-luitenant Vermeulen begaf zich toen naar Talolo; de majoor Stufkens wilde de zuivering niet plotseling doen rtaken en gaf aan de kapitein Rijborz de opdracht, de reeds onderzochte gevallen, een 30 of 40 tal, te executeren, wat deze ook heeft gedaan - hoewel de majoor erkent daartoe geen bevoegdheid te hebben bezeten! Toen Vermeulen terugkwam was deze in een opgewonden toestand. De Majoor Stufkens had de mannen van Talolo en Segeri reeds apart doen plaatsen en heeft dit aan Vermeulen medegedeeld - waarop de majoor het terrein inging om zijn behoefte te doen. Volgens enige getuigen zou de onder-luitenant daarop geroepen hebben in het Maleis: "Allemaal dood schieten"; zou hij zelf zijn gaan schieten op de 115 aanwezige mannen van Segeri, en zou er onder alle samenjedreven een paniek zijn ontstaan met poging tot ontvluchten, waarop de militairen van de D.S.T. en ook de soldaten van de afsluiting als raas-zende aan het schieten zijn gegaan. De onder-luitenant zelf

verklaart, dat hij wel zeer boos was over het doden van zijn mensen en daarom hard geschreeuwd heeft, doch dat hij wist wat hij deed en helemaal niet voornemens was alle mannen van Segeri af te maken. De vaurpaniek zou ontstaan zijn naar aanleiding van een poging van een aantal mannen om te vluchten. Er waren immers orders, dat bij vlucht geschoten moest worden. Hij was, toen de paniek begon, juist bezig met een kort onderzoek en had vijf mannen op de rij af neergeschoten. Hij heeft daarna met zijn automatische revolver op de vluchtenden geschoten, evenals de kapitein Rijborz. Toen heeft hij geschreeuwd, dat het vuren moest ophouden. Ook de Heer Doedens heeft gelast dat het vuren moest ophouden. De Pabitjara Kaijang bewert, dat Vermeulen met zijn schietwapen sproei bewegingen maakte, toen hij voor de mannen van Segeri stond en riep: "boenoeh semoea" of "allemaal doodmaken". De kapitein Rijborz zegt ook, dat Vermeulen dit heeft geroepen, maar dat dit sloeg op 12 man van Segeri, die Vermeulen volgens een lijst afzonderlijk had geplaatst.

Volgens de getuige Rispma ontstond de paniek door het getier en geraas van Vermeulen. Na afloop bleek het totaal aantal doden van die dag 364 te bedragen, waaronder dus na de terugkomst van Vermeulen 130 slachtoffers. Van de 115 mannen van Segeri zijn er 75 neergelegd en 40 ontvlucht. De kampongs Galoeng-Galoeng, Batoe-Batoe, Tonde - ~~en~~ delen van Talolo zijn in brand gestoken. De slachtoffers zijn onder toezicht van de Pabitjara Kaijang in een massagraf begraven zonder enige Mohammedaanse aerbewijzen of ritus (op bevel van de onder-luitenant volgens deze Pabitjara).

Ondergetekenden wijzen erop, dat volgens enige getuigen, die meerdere acties hebben meegemaakt, deze actie een verwarde indruk maakte. Volgens bepaalde getuigen werd er weinig onderzocht doch werd iemand, die aangewezen was als heulende met de djahats, zonder verder onderzoek neergelegd. Volgens andere getuigen onderzocht de onder-luitenant echter behoorlijk. Ook de majoor Sturkens en de kapitein Rijborz namen deel aan de zuivering. Ondergetekenden menen, dat het onderzoeken en doden door meer mensen moet zijn geschied dan door deze twee of drie, waarbij opgemerkt wordt, dat de majoor Sturkens altijd ontkend heeft deze geëxecuteerd te hebben; wel onderzocht hij. Immers te

10.30 v.m. begon het zuiveren, volgens de luitenant Duqué; te elf ure, althans vóór 12 ure ging de Olt. Vermeulen de overval op Ockerse onderzoeken - en in dit tijsverloop van één uur waren 200 mensen "onderzocht" en doodgeschoten. Volgens de luitenant Duqué gaf de Olt. Vermeulen degenen die door spionnen waren aangewezen (en volgens hem waren dit zeer betrouwbare spionnen) eerst 5 minuten bedenktijd en later nog een of tweemaal 5 minuten, om nieuwe medeplichtigen te noemen. Alle aanwezigen werden apart gezet en later neergeschoten. Dit is natuurlijk onmogelijk. Wellicht heeft de luitenant Duqué hier een enkel geval op het oog, ook door een andere getuige gerapporteerd betreffende één der kepalas, en heeft hij zich dat later herinnerd en als type van alle gevallen weergegeven. Gezien de korte tijd en het grote aantal doden neigt men er toe te concluderen, dat men afgegaan is op de inlichtingen, die men reeds bezat en niet gestreefd heeft, daarvan ter plaatse van de verdachten zelf bevestiging te verkrijgen.

Tot nog toe vond bij dergelijke acties de executie der schuldige geachten plaats na algehele afloop van het onderzoek. Dit geschiedde hier niet; had men de mannen van een kampeng onderzocht, dan werden de uitgezochten onmiddellijk door Vermeulen of door een vuurpeloton, waarvan ook Rijborz deel uitmaakte, neergelegd. Vermoedelijk was dit het gevolg van het feit, dat er een zo groot complex tegelijk behandeld werd.

De Heer de Leeuw, destijds Det. C. der politie te Madjene, zegt dat ieder D.S.T. man een groep onderzocht. De toedracht was als volgt: Eerst schoten Vermeulen en drie van zijn mannen de A.L.R.I. gevangenen en de rampokkers neer. In een minuut of tien waren ze daarmee klaar. Toen gingen zij naar de mannen van kampong Tonde. Hij schoot eerst de kepalas kampong neer. Een sergeant haalde een Hadja uit de groep. Daarop liep getuige naar de sergeant die met de Hadja bezig was, zei hem, dat die Hadja zelf slachtoffer van rampok was en vroeg hem, de onder-luitenant te waarschuwen. Dat deed de sergeant en daarop werd de Hadja gespaard. Vermeulen schoot er zo achter elkaar ongeveer veertig dood. Eerst vroeg hij aan de kepalas-kam-

pong, of er rampokkers waren, op een "tidak taoe" werd deze dan neer geschoten. Daarop werd de vraag: "wie zijn de rampokkers" aan de hele groep gedaan, waarop niet werd geantwoord. Daarop schoot Vermeulen lukraak in de groep mannen. Allen schoot hij recht door het voorhoofd. Elke D.S.T.-man had zijn eigen groep, die hij aldus ondervroeg en executeerde. Vermeulen beweerde, dat hij een lijst met namen van djahats had en die er uitpikte. Overigens is de getuige van mening, op grond van zijn kennis van mensen en toestanden, dat zelfs bij deze methode alleen maar rampokkers zijn geexecuteerd!

De Heer Vermeulen houdt vol, dat hij over voldoende inlichtingen beschikte om te weten, dat hij schuldigen doodde, ook zonder hun bekentenis.

Overigens zijn over de methode, die de Heer Vermeulen toepaste, de meest tegenstrijdige verklaringen afgelegd, zowel van de zijde van Nederlandse als van Indonesische getuigen. Dezelfde situatie doet zich voor ten aanzien van de Kapitein Rijborz, die volgens sommigen op een beter en degelijker wijze zuiverde dan de onder-luitenant Vermeulen, en nimmer executeerde dan wanneer hij van drie of vier zijden aanwijzingen van schuld ontving, terwijl hij volgens anderen zonder onderzoek maar schoot.

Verder wijzen ondergetekenden erop, dat het begraven niet naar Mohammedaanse ritus, volgens een aantal getuigen verklaringen, vast staat. Het is niet duidelijk geworden, wie het beval daartoe gegeven kan hebben. De Majoor Stufkens en de kapitein Rijborz kenden de gebruiken op Celebes zeer goed, ook volgens Vermeulen. Hielden daar rekentig mee. "Begraven niet naar Mohammedaanse ritus maakt van de slachtoffers martelaren" verklaarde de kapitein Rijborz. Daarom gaf hij de slachtoffers altijd aan de families over. Over de kapitein Rijborz bestaan op dit punt geen klachten. De onder-luitenant Vermeulen ontkent zeer beslist dat hij de opdracht heeft verstrekt, en tegenover zijn ontkenning staat alleen de verklaring van de Pabitjara Kaijang. Evenals in het geval der gevangenen van Paré-Paré is dit punt in het vooronderzoek niet tot klaarheid gekomen. Niet duidelijk is geworden, waarom de mannen van Segeri en Talolo door de Majoor Stufkens apart gezet zijn. Volgens sommigen was, toen het bericht van het sneuvelen van Ockerse kwam, de zuivering afgelopen op het fusillieren der laatste 30 & 40 na. En de "gezuiverde" mannen van Segeri en Talolo konden de overval niet geplaatst hebben, wijl zij in Galoeng-Galoeng zaten. Hun apart zetten heeft pas zin, als deze kampongs nog niet onderzocht waren. Tenzij men aan représailles moet denken!

De zuiveringsacties
de Kapitein
orz.

Na het vertrek van de onder-luitenant Vermeulen uit het Parése, welk vertrek zeer waarschijnlijk op 5 Februari moet worden gesteld, kreeg de kapitein Rijborz van de majoor Stufkens opdracht, de streek Sidenreng/Rappang te zuiveren, n.l. in het Zuiden Amparita; in het Noorden Koelo; en in het Costen Maroang. De kapitein Berthold Eduard Rijborz werd op 1 November 1904 te Solo geboren en is vanaf 1 Juli 1921 in militaire dienst geweest. Als luitenant van de Marechaussee is hij in 1937 of 1938 door de Krijgsraad te Padang veroordeeld tot zes weken hechtenis wegens uitlokking van doodslag. Op een patrouillegang werd hij door een gestrafte aangevallen en deze aanvallende is door een van zijn mannen doodgeschoten. Tijdens de oorlog vertoefde de Kapitein Rijborz in een of meer kampen in Siam; hij keerde van daar op 20 Maart 1946 te Batavia terug, werd op 20 April 1946 naar Makassar gedirigeerd en op 25 April naar Paré-Paré, waar hij het commando kreeg over een zeer ongedisciplineerde compagnie, uit oud-krijgsgevangenen bestaande, die hij in een kort tijd weer onder discipline en orde heeft gebracht.

Reeds op de avond van zijn aankomst, 25 April, werden twee van zijn mensen op een patrouillegang neergeslagen. Hij maakte ook de terreurexplosie mede, die na het vertrek der Brits-Indische troepen (sind Mei 1946) voorviel. De Majoor le Roy benoemde hem dan tot actie-leider in het Siderangse. Op 4 October 1946 sneuvelde de Majoor le Roy bij de Sawitok. Op 10 October 1946 benoemde de majoor Stufkens het commando over en korit Rijborz benoemd tot onder-commandant van het bataljon en actie-leider in het geheel gebied. Hij heeft daar tegenover zich

Andi Tjammang, alias Hamidong en Andi Nohong (op wier eliminatie de Raad der Vorsten, o.a. omvattende de Aroe van Maloesetassi, de Adatoean van Sidenrang en de Aroe van Sawitoh, evenals het Burgerlijk Bestuur, aandringen) en later Andi Selle met Andi Arsad en Ambo Siradja. Door de voortdurende terreur slaat dex bevolking dicht en weigert praktisch medewerking met het gezag. De V.P.T.L.-voorschriften binden de Kapitein Rijborz teveel de handen, naar zijn mening. Het D.S.T. heeft verder gaande bevoegdheden, en het is een grief van de Kapitein Rijborz dat hij, de actieleider in dit gebied, die niet heeft. Hij acht het systeem van de Onderluitenant Vermeulen ondeugdelijk, hoe serius deze ook te werk gaat, omdat hier aan één enkel persoon wordt overgelaten te beschikken over leven en dood van een medemens, maar is anderzijds ervan overtuigd, dat bijzondere tijden bijzondere maatregelen noodzakelijk maken.

De Kapitein Rijborz wordt door al zijn meerderen als een zeer goed officier genoemd, met een zeer goede plichtsopvatting; als een goed troepenofficier, correct, voortvarend en doortastend; en door de Overste Veenendaal als een fanatiek officier.

In een beoordeling van 7 October 1948 wordt gewezen op een groeiende geestelijke depressie, waardoor zijn werkkraft zeer wordt gehandicapt. In een notiz van de Heer Berlijn over deze depressie wordt geconstateerd, dat de Kapitein Rijborz vergeetachtig is, aanzwangvoorstellingen lijdt en neiging tot zelfmoord heeft.

Uit de in het dossier aanwezige stukken verkrijgt men het beeld van een man, die niet geliefd is bij een deel van zijn ondergeschikten noch ook bij buitenstaanders en daardoor het voorwerp is geworden van beschuldigingen, die niet altijd op waarheid zijn gegrond. De Heer Viegaraad, Mil. Administratie K.N.I.L., heeft zo een hele lijst beschuldigingen tegen de Heer Rijborz medegedeeld aan de Commissaris van Politie te Paré-Paré, de Heer F. Laverman, doch heeft die op één na weer ingetrokken toen hij onder eede gehoord werd door de Raadsheer-Commissaris Paardekooper. De Commissaris Laverman heeft een aantal beschuldigingen, hem medegedeeld door de Reserve-Luitenant V.H. Kuiler (die geen enkele actie van de Kapitein Rijborz heeft medegemaakt en dus niets uit eigen wetenschap kan verklaren) en door de militie-soldaat van Nistelrooy van de M.I.D. te Pinrang, in een rapport neergelegd. Onder eede gehoord door de Auditeur-Militair, Mr. A.G. Veldhuis, op 27 Februari 1947, verklaart Laverman:

"Persoonlijk heb ik nooit een actie van Kapitein Rijborz meegemaakt. Ik ken verdachte persoonlijk, hij heeft een onaangename naam karakter, hij scheldt zijn ondergeschikten in gezelschap van dames uit, hij is zeer impopulair bij zijn soldaten, probeert mensen uit zijn troep weg te werken die hem niet aanstaan."

En de Luitenant Kuiler verklaarde op 3 Maart 1947 voor Mr. A.G. Veldhuis:

"Ik wens hier nog aan toe te voegen dat na het overlijden van Majoor le Roy de stemming in het bataljon die vroeger uitsteekend was slecht is geworden en dit te wijten is aan het onaangenaam optreden van Kapitein Rijborz, hij treedt ruw tegen zijn ondergeschikten op, hij ziet er niet tegen op zoals in het geval van sergeant Numans personen weg te werken die hem vroeger gekend hebben."

Tegenover deze beide verklaringen over de persoon staan niet alleen de gunstige getuigenissen van de meerderen of gelijken van de Kapitein Rijborz, doch ook verklaringen van ondergeschikten en van Indonesiërs, die hem zeer waarderen.

Toch zijn er, naar sommige verklaringen, bij de zuiveringen van de Kapitein Rijborz feiten voorgekomen, die niet alleen buiten een standrechtstoepassing vallen, doch ook in een z.g. noodrechtuitoefening niet passen, indien althans na een voortgezet onderzoek zou moeten worden aangenomen, dat zij geschied zijn als door die getuigen verhaald.

Over de actie te Koelo heeft Gerard Cornelis Frederik van Nistelrooy, die in Januari en Februari 1947 als landstroomsoldaat bij de Militaire Inlichtingendienst te Pinrang diende, het volgende medegedeeld:

"Ik heb o.m. de acties meegemaakt te Soeppa en Koelo.
"De actie te Koelo was de enige actie die ik heb meegemaakt
"waar Kapitein Rijborz als commandant optrad. De enige keer
"ook dat Kapitein Rijborz geschoten heeft naar mijn meningwe-
"ten. De actie te Koelo is tegen een uur of zeven of acht be-
"gonnen. Kapitein Rijborz was aldaar de actieleider. Het begin
"van de actie op de passar naast het huis van de Aroe was vrij
"rustig.
"Kapitein Rijborz had een stel gevangenen uit Rappang. Aan des-
"ze gevangenen werd opdracht gegeven om hun mederampokkers en
"djahats aan te wijzen. De aangewezen djahats werden naar vo-
"ren gemaald en onmiddellijk geëxecuteerd. Er had tevoren geen
"onderzoek plaats. De Kapitein schoot en ook de sergeant Cop-
"pens en twee of drie D.S.T.militairen executeerden. Zo onge-
"veer tegen het midden van de actie begon een tumult. Ik kan
"mij de volgorde van bepaalde gebeurtenissen niet meer herin-
"neren. Een uit de bevolking door een rampokker aangewezen
"persoon ontkende rampokker te zijn en beweerde altijd met de
"MICA te hebben samengewerkt, waarop deze persoon zelf rampok-
"kers moest aanwijzen. Ik meen dat sergeant Coppens of een van
"zijn D.S.T.militairen opdracht gaf, dat deze persoon nu zelf
"rampokkers moest aanwijzen. Op zijn aanwijzing werden diver-
"se mannen neergeschoten. Doordat deze zelfde persoon op een
"gegeven moment de revolver van Coppens greep, bleek zijn ei-
"gen onbetrouwbaarheid. Toen deze persoon naar dat pistool
"greep, ontstond een vechtpartij. Het juiste van de vechtpartij
"weet ik niet meer. Op een goed moment werd de aanvaller ge-
"schoten en ook een Ambonnees militair heeft met zijn klewang
"een of tweemaal in de aanvaller zijn lichaam gestoken. Ik kan
"mij niet herinneren of het schot voor het steken door de Am-
"bonnees of daarna is gevallen. De Ambonnees stak naar ik meen
"alleen een paar maal. Ik heb dit alles met eigen ogen ge-
"zien. Toen de riboet was begonnen, werden er links en rechts
"mensen aangewezen en geëxecuteerd. De Kapitein en de D.S.T.-
"militairen liepen tussen de rijen door en schoten tussen de
"rijen mannen de aangewezenen dood. Op een goed moment trof ik
"een man die geheel apart tegen een paaltje zat. Hij was ge-
"wond in zijn wreef. Hij zat niet tussen de vrouwen en kinde-
"ren doch aan de andere kant van de rijen mannen. Toen ik die
"man daar had zien zitten ben ik naar de Kapitein Rijborz ge-
"gaan en heb ik gevraagd wat er met die man moest gebeuren.
"Ik meen dat de Kapitein toen zoiets zei van "dat is ook zo'n
"gladdakker", "schiet hem maar kapot". De Kapitein schoot hem
"zelf dood. Op een ander moment hoorde ik de Kapitein zeggen
"zoiets van lari, of boh lari. Er gingen toen naar ik meen
"drie mannen uit de achterste rijen aan de haal. Hierop werd
"een vuur afgegeven van allerlei kanten. Ik meen dat alle drie
"de vluchtelingen neergelegd zijn. Ik geloof niet dat er een
"kans gezien heeft werkelijk te ontvluchten. Op weer een an-
"der moment werd een man aangewezen door een andere djahat.
"Deze aangewezen man ontkende schuldig te zijn aan rampok en
"terreurnisdrijven. Dit gebeurde vlak bij de Kapitein. De Ka-
"pitein gaf toen opdracht dat zij het maar uit zouden vechten.
"Hij zei bovendien woorden in de geest van "wie wint gaat
"vrijuit, wie verliest wordt neergelegd". Er ontstond een
"vechtpartij tussen die kerels. Dit duurde zo een minuut of
"tien. Na de vechtpartij werden allebei de vechtenden neerge-
"legd. Een werd neergeschoten door de Kapitein een door een
"D.S.T.militair. De beide vechtenden stonden op enige afstand
"van elkaar en werden beiden terwijl zij stonden neergescho-
"ten. Meestal werd door het hoofd geschoten. Ik kan mij niet
"meer herinneren of dat in dit geval ook gebeurde. Doordat de
"mensen niet meer apart werden gezet, doch men links en rechts
"tussen de rijen schoot, is er tussen de bevolking tengevolge
"van dit onvoorzichtige schieten verschillende keren een man
"gewond. Deze man werd in zijn dij gewond. Op de passar te Ka
"Koelo zaten een vier of vijfhonderd man. Het geheel was zeer
"rommelig. Mijn indruk was dat zonder behoorlijke onderzoe-
"ken de mannen zo maar werden neergelegd. Toen ik deze ge-
"beurtenissen had gezien, ben ik dex weg opgelopen. Ik
"kon dit bloedbad niet langer meer aanzien. Ik heb het

"laatste stuk van de actie dan ook niet gezien. Ik ben met de
"troep naar huis gegaan. Een of twee dagen later heb ik Bij de
"Luitenant Kuiler, die mijn commandant was als M.I.D.man, over
"deze wijze van optreden van Kapitein Rijborz geklaagd. Ik heb
"toen ook gevraagd niet meer bij de M.I.D. dienst behoeven te
"doen. De Luitenant Kuiler heeft mij toen meegenomen naar de
"Commissaris van Politie Laverman, deze heeft toen naderhand
"dit rapport opgesteld. Ik wist toen evenwel nog niet dat hij
"dit rapport zou opstellen. Wel maakte hij de nodige notities
"toen ik mijn verhaal bij hem deed. Ik had zoals ik reeds zei-
"de verschillende acties met Onderluitenant Vermeulen meege-
"maakt, deze handelde veel systematischer. De Onderluitenant
"Vermeulen haalde de ijahats uit de rijen en schoot hen dan
"dood. Ook de Onderluitenant onderzocht erg summier maar in
"elk geval onderzocht hij nog enigszins, terwijl Kapitein
"Rijborz zo maar op een enkels aanwijzing de aangewezenen
"doodschoot. Ik heb niet gezien dat er te Koelo geslagen of
"geranseld is. Ik heb ook niet gezien dat de vrouwen op eniger-
"lei wijze lastig zijn gevallen. Ik kan uiteraard niet ver-
"klaren of de aanvaller van Coppens, de beide vechtende mannen
"bij dat soort Godsoordeel, de man die in zijn wreef was ge-
"wond en de drie vluchtende mannen ijahats waren aan terreur-
"misdriften of niet."

De bovenstaande verklaring werd afgelegd op 8 Augustus 1949 voor
de Raadsheer-Commissaris Paardekooper. Op 3 Maart 1947 was van
Nistelrooy verschenen voor de Auditeur-Militair Mr. A.G. Veldhuis
en had daar onder eede verklaard dat de in het rapport van de
Heer Laverman genoemde feiten, die ten gronslag lagen aan diens
klacht tegen de Kapitein Rijborz, door hem, getuige, waren medege-
deeld, waaraan hij toen nog toevoegde:

"Ik kan nog mededelen dat ik in het algemeen de indruk heb dat
"Kapitein Rijborz zonder behoorlijk onderzoek mensen liet neer
"schieten, ook anderen hebben mij dit verteld o.a. de sergeant
"Niegeraat en de militie soldaat Haasjes.
"Kapitein Rijborz is bij de troep niet populair, niet tegen-
"staande successen bij acties kregen wij steeds aanmerkingen.
"Tegen de acties en het onderzoek van de D.S.T. heb ik geen
"bezwaar, daar steeds een behoorlijk onderzoek plaats vond."

Billy Beljaars, in die tijd als Adjudant-Onder-Officier detache-
ments-commandant te Rappang, heeft aan de zuiveringsacties te
Koelo, Maroeang in het district Maewa, en bij kampong Boelo-
watang deelgenomen. Hij was belast met het opdrijven van kampong-
bewoners en met de afsluiting. Hij bewaert eveneens, dat op de
vragen als: "wie zijn hier rampokkers" en "wijs ze aan" mensen
werden doodgeschoten, maar hij stond te ver er van af om alles
goed te zien en te horen. Wel zag hij dat er een man opsprong en
zeide: ik ben niet schuldig maar die en die is wel schuldig, daar
bij op bepaalde mensen wijzende. Hierop werden dan de aangewezen-
nen direct dood geschoten. Na ruim een uur was het afgelopen; er
waren toen zeker een zeventigtal doden.

Daar het getuigenis van deze getuige sterk uit meningen om-
treunt het gedrag van zijn Kapitein bestaat (b.v. "of ook de Kapi-
tein schoot weet ik niet, mijn gevoel zegt van wel maar ik heb het
niet gezien" en dergelijke) menen ondergetekenden, dat hier sprake
kan zijn van een gepraejudiceerde getuige, wiens verklaringen in-
derdaad alle steun van anderen moeten hebben eer zij aanvaardbaar
zijn.

Eduard Andela, dardanel van de Kapitein Rijborz, heeft in Koelo
twee Indonesiërs met elkaar zien vechten. Hij weet niet op wiens
last dit is geweest en evenmin, of een van hen is dood geschoten.
Later, te Amparita, heeft hij weer zo'n vechtpartij tussen Indone-
siërs gezien.

Hadji la Mimang uit Paré-paré heeft te Maewa, Koelo en Amparita
gezien, dat de Kapitein een lijst met namen had. Soms schoot de
Kapitein de schuldigen direct door het hoofd zonder vragen te
stellen. Hij heeft ook gezien dat er twee gevochten hebben.
Die verloren had werd doodgeschoten en wat later die gewon-

nen had ook.

Van zulk een vechtpartij is ook getuige geweest de viskweker Joh. Frits Frederik, destijds dienende bij het XVe. Bat. Inf.. Allereerst verklaart hij, dat de Kapitein, om vast te stellen of iemand een djahat was, geen genoegen nam met twee getuigen; er moesten er altijd drie of vier zijn. Bij Amparita waar, naar hij meent, 50 slachtoffers vielen, werd een der aanwezigen als djahat aangewezen doot een ander. Er ontstond toen een gevecht tussen deze beiden, en de Kapitein Rijborz zaid: "laten ze het maar uitvechten." De verliezer werd doodgeschoten.

Van de Luitenant Johan Ferdinand Molenkamp zijn drie verklaringen aanwezig, en wel een van 2 April 1947, afgelegd voor Mr. A.G. Veldhuis, een van 9 Sept. 1947, afgelegd voor de Commissie-Barendrecht, en een van 16 April 1949 in het verhoor voor de Overste Faardekooper.

In de eerste verklaring (die evenals de laatste beëdigd is) zegt deze getuige, dat de acties, geleid door het D.S.T., serieus geschieden en dat hij de indruk kreeg, dat maar niet zonder meer werd gedood. Echter maakte hij ook wel eens een actie van de Kapitein Rijborz mede terwijl Vermaulen er niet bij was, waarbij D.S.T. soldaten tussen het publiek liepen en op eigen initiatief personen neerschoten. Hij gelooft, dat er toen wel onschuldigen het slachtoffer zijn geworden. Dit gebeurde in Koelo.

"Wat het geval betreft van de twee personen, die met elkaar moesten vechten omdat zij elkander beschuldigden kan ik verklaren dat Kapitein Rijborz daar niets mee te maken had,"

zegt getuige.

Op 9 September 1947 verklaart deze getuige, dat hij de indruk kreeg dat de D.S.T. mensen bij deze eerste actie zonder Vermaulen (het detachement S.T. stond nu onder commando van de sergeant Coppens) eens wilden laten zien dat zij het ook wel afkonden zonder hun commandant, daar verschillenden van hen op eigen initiatief mensen neerschoten. Hij zag, dat zij door mensen van de bevolking mensen lieten aanwijzen en die mensen doodschoten zonder dat de Kapitein er in gekend werd. Het was zijn indruk dat de Kapitein Rijborz beter onderzocht dan het D.S.T..

Op 16 April 1949 beschrijft Molenkamp de actie te Koelo meer uitvoerig. Na de opmerking dat Vermaulen systematisch te werk ging en altijd even rustig, kalm en beheerst optrad, verklaarde hij dat de D.S.T. militairen zonder verdere ondervraging de door extremisten aangewezen personen doodschoten en vervolgt dan:

"Intussen was Kapitein Rijborz ook begonnen. Hij had een aangewezen extremist, die hij anders mede-extremisten liet aanwijzen. Deze aldus aangewezenen werden toen zonder meer neerschoten. Er werd niet gevraagd aan henzelf of ze schuldig waren, er werden geen verdere getuigen bijgehaald. Indien de aangewezenen vlug zijn mond opendeed was er nog een kans, dat men zei: "wijs jij er ook maar aan." Hield hij zijn mond dan kreeg hij de kogel."

Hij heeft bij deze actie twee Indonesiërs zien vechten; later hoorde hij dat dit een soort Godsoordeel was. Het geheel maakte op hem een rommelige indruk.

De ondergetekenden wijzen er op, dat dit laatste verhaal uit 1949 toch niet in overeenstemming is met de indruk over het "betere" onderzoeken, die deze getuige in 1947, dus direct na de gebeurtenissen, zaid te bezitten.

De soldaat eerste klasse Inf.K.W.I.L. met name J.A. Harding was er in Maroangang (Maewa) bij tegenwoordig en zegt, dat de Kapitein Rijborz de aangewezenen soms wel ondervroeg en soms niet.

La Sa-Eleng, de kapala-kampong Aratang, zegt dat Kapitein Rijborz hem te Amparita met de zijkant van de hand links en rechts in de nek sloeg en dat hij door zijn voet is geschoten naar hij vermoedt omdat hij niemand kon aanwijzen. (Niet vaststaat, wie geschoten zou hebben.) Dit slaan wordt bevestigd door La Side de schrijver van de Aroe van Amparita, met de toevoeging, dat het niet hard is gebeurd.

Cemar bin Ahmad Ba Madhan verklaart onder eede op 13 Mei 1949, dat te Amparita de wakil van de kepala-kampong Amparita de kampongman La Bohari aanwees. La Bohari liep rond en wees een ander aan, die direct daarop door de Kapitein werd neergeschoten. Hij weet dit zeker want hij zat er vlak bij. Daarop wees La Bohari acht mannen aan, waaronder deze getuige. Deze mannen werden door de Kapitein op een rijtje gezet. De getuige protesteerde toen bij de Kapitein en zijde, dat zij achten ~~aan~~ goede mannen waren als handelaren en hadjis. De Kapitein sloeg hem toen met de zijkant van zijn hand in de nek. Hij heeft er 6 maanden een gezwollen nek van gehad. Hij moest toen van de Kapitein aan La Bohari vragen, waarom deze hen aangewezen had. La Bohari zijde daarop: omdat allen woonden vlak bij het huis van een rampokker. De Kapitein zei toen tegen La Bohari dat het zeer slecht was zomaar mensen aan te wijzen en daarop heeft hij La Bohari dood geschoten en deze acht het leven gespaard.

De wakil heeft toen een andere man aangewezen, n.l. La Kadetjing. Deze stond op en zei: "ik ben nooit mee geweest met de rampokkers", waarop de wakil zei, dat hij wel bevriend was met de rampokkers. Vervolgens riep de Kapitein de wakil en La Kadetjing apart en zei, dat ze moesten vechten en dat wie overwinnaar, gelijk had en wie verloor zou worden doodgeschoten. Alle militairen hielden op met schieten en kwamen er om heen staan om dat te zien. De wakil en La Kadetjing moesten vechten, iedere keer als ze moe waren moesten ze uitscheiden en later weer opnieuw beginnen. De soldaten haalden ze weer uit elkaar als ze moe waren. Ongeveer vijf rondes hebben zij gevochten net als bij een bokswedstrijd. Toen de wakil gewond was aan zijn mond en op de grond lag, is hij doodgeschoten door de Kapitein.

Daarvoor had de wakil een zekere La Kandara aangewezen, die weer anderen aanwees die hem bij rampok hadden geholpen. Deze werden direct door de soldaten dood geschoten; niet door de Kapitein, die verder voortdurend op een stoel zat. La Kandara liep tussen de rijen door en wees er hier en daar een aan zeggend: "deze heeft geholpen met de extremisten". Soms werden de aangewezenen direct dood geschoten, soms ook weer niet direct, maar moesten ze eerst andere djahats aanwijzen, voor zij werden dood geschoten. Soms werden zij ook in het geheel niet dood geschoten.

(Het bovenstaande verhaal wekt de indruk van betrouwbaarheid. Het zou inderdaad tot het vermoeden kunnen leiden, dat rekening werd gehouden met wat via spionnen en Inlichtingendienst over de bevolking bekend was geworden - hoewel de getuige niet verklaart, dat de namen der aangewezenen werden vastgesteld en aan de hand der naamlijsten, die de Kapitein Rijborz zegt te hebben gezeten, werden gecontroleerd. Vehmijn staat vast dat dit niet is geschied.)

Om tien uur arriveerde de kepala-kampong Amparita, door militairen opgehaald. Hij moest djahats aanwijzen en wees toen La Kadetjing aan, die pas met de wakil had gevochten. La Kadetjing zei toen, dat de kepala het hoorde van de rampokkers was. De soldaten schoten toen La Kadetjing dood; de kepala liep de pasar op en werd door het leger (niet door de Kapitein) in de nek dood geschoten.

(Voor ondergetekenden is elke logica bij deze handelwijze zoek. In elk geval staat vast, dat de Kapitein Rijborz een deel van zijn ondergeschikten hier met een volkomen verboden zelfstandigheid de z.g. zuivering heeft laten verrichten.) Een soldaat pakte iemand met lang haar en donkere huid. Laur bij zijn haar vast, zei dat deze man ook een extremist was en schoot hem recht door zijn hoofd. Deze man was La Mama Bolong. (Vermoedelijk is de naam opgenomen om te doen uitkomen, dat men hier niet met een geïnfiltreerde Javaan had te doen. Deze werden immers dikwijls aan de lange haren herkend).

De Kapitein Rijborz verklaart, dat hij de streek zeer goed kende en dat hij nooit genoeg nam met één getuige. Hij is er van overtuigd, absoluut 100% djahats te hebben neergeschoten. Bij de actie in Koelo en Amparita zat hij met een gezwollen enkel op een stoel. De sargeant Coppens heeft in Soelo een bende lid van Andi Gelle door de voet geschoten, per ongeluk of

expres, dat weet hij niet. De Kapitein heeft toen gezegd: schiet hem maar kapot - of hij heeft hem zelf doodgeschoten. Dat was een erge djahat, Coppens heeft daar ook twee Indonasiërs laten vechten om ze panas te krijgen en zo inlichtingen te horen. Dat was geen Godsoordeel. Zij zijn door of op bevel van Coppens alle twee neergeschoten.

Hij erkent, mensen tegen wie hij maar één getuige had wel eens met de vlakke hand geelagen te hebben. Dat was dan hun straf.

Wat Amparita betreft zegt hij, dat de kepala een kepala van djahats was. Hij erkent, dat er ook hier een vechtpartij is geweest. Hij verklaart, dat er te Maroangng (Maewa) ongeveer 30 slachtoffers waren; te Koelo 70 à 80; en te Amparita ongeveer 53.

Merkwaardig is nog, dat de getuige La Itjin, Pabitjara van Maewa, die te Maroangng aanwezig was, zegt dat alle lijken zijn begraven door de bevolking, echter zonder Mahomedaanse eerbewijzen. "Er is geen verbod hiertoe gegeven". Overigens bevestigt hij de verklaringen van Oemar bin Ahmad Ba Madhan wat betreft het feit, dat aangewezenen soms onmiddellijk werden doodgeschoten, en dat in andere gevallen een wat langer heen en weer gevraagd over de schuld van aanwijzer en aangewezen plaats vond.

De Overste Paardekooper zegt in zijn Nota van 12 Augustus 1949, dat vele verhalen in omloop zijn over de wreedheden, die de Kapitein Rijborz tijdens de actie in Koelo zou hebben bedreven. Na onderzoek blijkt echter van al deze verhalen niet veel over te blijven. De getuigen, welke te Maewa werden gehoord, hebben de vraag of hun behalve het reeds gevraagde nog iets bekend was van misdrijven, door deze Kapitein bedreven, met "neen" beantwoord. Bij een dergelijke vraag werd door hem hier evenals elders uitgebreid opgesomd welke wreedheden men de Kapitein aantreft.

De aanwijzingen, die te putten zijn uit de verklaringen van Nistelrooy en van Oemar bin Ahmad Ba Madhan, zijn inderdaad van ernstige aard. Uit de stukken krijgt men reeds het gevoel, dat er bij de Kapitein Rijborz, wellicht tengevolge van wat hij heeft meegemaakt vóór zijn komst in Makassar, een verschuiving van waarden heeft plaats gevonden, die hem allerminst geschikt maakten voor de hem door zijn chef opgedragen taak van rechter over de hem toevertrouwde bevolking.

Zowel de Kapitein Rijborz als de Onder-Luitenant Vermeulen misten de wijze zelfbeperking, waarvan de Kapitein van Oortmersen getuigde toen hij verklaarde, dat zijn opvatting was, dat men met het neerschieten van deze misdadigers niet tot 50 of 100 man doden behoefde te gaan, doch met minder doden en meer onderzoek hetzelfde resultaat zou hebben bereikt.

Bovendien wordt door enige getuigenissen de indruk gewekt, dat de Kapitein en de Onderluitenant hun overtuiging van schuld niet zodanig hebben gebaseerd, dat met grote waarschijnlijkheid slechts werkelijk ernstige misdadigers (zij het dan ook zonder enig vonnis) naar de bedoeling hunner opdrachtgevers zijn neergelegd.

. Het geval bokangeng.

Tijdens een actie in Abokangang omstreeks 16 Januari 1947 onder leiding van de Majoor Stufkens, waaraan de Kapitein Rijborz deelnam en waarbij de Onderluitenant Vermeulen zou zuiveren, heeft nog een geheel eigensoortig exces plaats gevonden, n.l. het naakt uitkleden en aldus gedurende ongeveer een half uur tentoonstellen van de vrouw van La Moehamma en van haar vader.

La Moehamma was een bendeleider, onder commando van Ambo Damin. Hij huwde met I Maroemai, die in de kampong Abokangeng woonde. Dit huwelijk was in strijd met de voorschriften niet gemeld aan de Nederlands-Indische autoriteiten, die er echter wel langs andere weg van vernamen.

Toen op geruchte, dat een deel der bende in Abokangeng aanwezig was, aldaar een zuivering gehouden werd, werden I Maroemai en haar vader opgehaald.

Volgens Andi Tinggi, Aroe Paeseno, werden zij door een landbouwer met name La Tjindollo geheel naakt uitgekled. Hij weet

niet, wie het bevel daartoe gaf.

La Tjindollo zegt, dat hij de vrouw en haar vader in opdracht van de Kapitein Rijborz is gaan halen. "Op een ogenblik zei de Kapitein: "Tjindollo, waar ben je?" Ik stond direct op en zei: "hier, Kapitein." De Kapitein zeide daarop: "bikin telandjang" (maken naakt) waarop de Majoor zeide: "ja". De Kapitein met de Majoor en de Onderluitenant hebben er samen overgesproken terwijl ik er bij stond."

Ook Andi Tinggi zegt, dat hij de drie officieren bij elkaar zag staan.

I Maroemai zelf verklaart, dat zij door een Europees soldaat werd uitgekled.

De Militie-Opperwachtermeester Albert Schultz zegt, dat of de Majoor Stufkens of de Kapitein Rijborz dit heeft bevolen. Hij zag hen met de Onderluitenant bijeenstaan toen het uitkleden geschiedde. La Tjindollo was een manujje van alles van de Majoor. De Majoor of de Kapitein zeide tegen Vermeulen: "laat die vrouw uitkleden, dan ~~kom~~ kom je wel het een en ander van haar te weten", althans woorden van deze strekking. La Tjindollo kreeg toen laat haar uit te kleden. Hij weet dat Vermeulen aan deze vertoning het land had. Het had naar zijn mening iets met de adat te maken. Hij herinnert zich, dat of de Majoor of de Kapitein zoiets zeide van "als je eens iets van een vrouw te weten wilt komen, dan moet je haar laten uitkleden".

De Majoor Stufkens verklaart, dat de vrouw en haar vader al ~~na~~ naakt stonden, bij het vuur, in de gietende regen, toen hij met de Kapitein Rijborz op het plein kwam. Hij wilde ~~de~~ troep echter niet afvallen en heeft dus niet ingegrepen. Wel heeft hij er 15 of 20 minuten later een eind aan gemaakt. Achteraf beschouwd moest hij (op 12 April 1949) toch wel toegeven, dat door een dergelijke vertoning het prestige van de troep nog ernstiger wordt geschaad dan bij een eventueel ingrijpen ter plaatse.

De Kapitein Rijborz zegt, dat hij op bevel van de Majoor Stufkens met een djabat is gaan verifiëren of het verhaal van de kepala-kampong waar was, dat deze tijdens het huwelijksfeest van La Moehama thuis had gezeten omdat zijn vrouw net bevallen was. (Dit houdt dus in, dat hij en de Majoor daarvoor al op het plein, waar gezuiverd werd, waren). Toen hij terugkwam stond de vrouw naakt en ratelde er inlichtingen uit voor Stufkens.

De Onderluitenant Vermeulen is op het bericht, dat er een be-ruchte bende in Abokangang aanwezig was, 's avonds in een harde regen daarheen gegaan. Er werden slechts 12 à 15 leden van de bende gevonden, die geëxecuteerd zijn. Hij was tijdens het uitkleden van I Maroemai en haar vader bezig aan de andere kant van het plein. Hij meent, dat of de Majoor Stufkens, of de Kapitein Rijborz opdracht tot uitkleden hebben gegeven. De bedoeling was hen door te dreigen met uitkleden te bewegen te verklaren waar de bendeleider zich ophield. Hij weet zich te herinneren, dat de Majoor Stufkens hun dienaangaande vragen heeft gesteld, doch hij meent dat zij toen al geheel naakt uitgekled stonden. Hij meent dat de Majoor Stufkens eens tegen hem zeide, dat wie iets van een vrouw te weten wilde komen, haar moest dreigen met uitkleden, dat zij dan wel keterangang wilde geven. De Majoor Stufkens was erg goed op de hoogte omtrent de adat in Zuid-Celebes. Dit is hem herhaaldelijk gebleken en dit uitkleden had naar zijn mening iets met de adat te maken.

Ondergetekenden concluderen, dat in deze aangelegenheid slechts de verantwoordelijkheid voor niet-ingrijpen van de actieleider, de Majoor Stufkens, vast staat.

Het verhaal van de Kapitein Rijborz omtrent zijn bezoek aan de woning van de kepala kampong is van elders bevestigd, en er is een aanwijzing, dat dit bezoek kan hebben plaats gegrepen terwijl I Maroemai werd opgehaald en op het plein gebracht. Het was vermoedelijk in 1949 al niet meer mogelijk, nog na te gaan op welke momenten deze verschillende handelingen plaats grepen.

Plundering
sieraden en
ng.

Tenslotte licht er nog een verklaring van 9 September 1947 van de Luitenant Molenkamp omtrent plundering door het D.S.T..

In Soeppa zag hij, dat de mensen hun ringen aan mensen van het D.S.T. moesten afgeven voordat zij werden doodgeschoten. De kleding moesten zij ook uittrekken behalve een broek of, als zij geen broek hadden, een sarong. Als de sarong erg mooi was dan werd hun een lelijke sarong gegeven in plaats van de mooie. Hij heeft dit enkele keren gezien; hij heeft niet geteld hoeveel malen. In Pinrang in het D.S.T.-kampement was een man met een hoeveelheid ringen, die hij aan Vermeulen liet zien. De man zei daarbij in het algemeen: "die zullen ze straks wel verdelen." Molenkamp vroeg hoe dat ging, waarop die man zeide, dat ze die gingen verloten.

Verder zegt hij gezien te hebben, dat bij acties na afloop van de executies de beste kleren van de doodgeschoten personen werden meegenomen door het D.S.T., terwijl de rest aan de bevolking werd gegeven. Hij vernam in Pinrang van verschillende Chinezen, dat D.S.T.-mensen sarongs aan hen te koop aanboden, die zij echter niet durfden kopen.

/ 1949

Op 16 April/door de Overste Paardekooper gehoord zegt deze getuige: "Vermeulen vertelde mij eens bij een bezoek aan het "D.S.T.-kampement, toen ik daar iemand zag lopen met een handvol "ringen, vermoedelijk afkomstig van geëxecuteerden, dat sieraden "en andere voorwerpen als kafns, die in beslag waren genomen bij "executies, werden verkocht en de opbrengst werd gegeven aan de "troep."

Er bestaat tussen beide verklaringen, die van 1947 voor de Commissie-Barendrecht (welke omstandig alle bijzonderheden van het optreden der actiegroepen onderzocht) en die van 1949, een aanmerkelijk verschil. In de laatste is het zelfs Vermeulen zelf die plundering toegeeft, tenzij hier gedacht moet worden aan een niet geheel juiste weergave van een mededeling, betrekking hebbende op de door de Kapitein Westerling ingevoerde en op pagina 22 medegedeelde regeling omtrent niet opgevraagde kostbaarheden.

Vermeulen heeft destijds naar aanleiding van de eerste verklaring opgemerkt, dat ringen niet werden afgegeven vóór de executie, doch daarna werden verzameld. Wel moesten de mensen, die neergeschoten zouden worden, hun loose sarong afdoen. De sieraden werden dan opgezonden aan de Kapitein Westerling, vergezeld van een door de wachmeester Wijnands getekende specificatie. De kledingstukken kwamen ten goede aan gedupeerden, agenten en kampong-politie. Na thuiskomst werden de troepen gefouilleerd en moest alles, wat zij bij zich hadden, worden ingeleverd.

De verklaring van de Luitenant Molenkamp wordt van geen enkele zijde bevestigd. Aan de andere zijde is zij te positief om als ongelooftwaardig geheel terzijde geschoven te worden. Vermoedelijk zullen leden van het D.S.T. of van de begeleidende troepen zich wel degelijk aan plundering tegen hun orders in hebben schuldig gemaakt. Daar aan dit feit in het verder onderzoek geen aandacht meer is geschonken, zijn in de stukken geen andere aanwijzingen te vinden.

Het opzenden der sieraden naar Makassar, in plaats van deze direct aan de families der slachtoffers te geven, en het verdelen der kleding onder de hierboven genoemde groepen, komt ondergetekenden voor een onjuiste en voor de tucht van de troep ook gevaarlijke handelwijze te zijn geweest.

. Mishandelingen.

Behalve de enkele gevallen van mishandeling of geestelijke kwelling, hierboven reeds vermeld, hebben ondergetekenden in de stukken nog enige gegevens gevonden over twee personen, die mishandeld zouden zijn in of bij Madjane.

De eerste is een zekere Wahab, een onderwijzer, die volgens de verklaring van de Reserve-Luitenant D.M. Riepma op zijn bevel een flink pak slaag heeft gehad van zijn ondergeschikten, omdat er voldoende aanwijzingen voor de schuld van Wahab bestonden, doch deze geen bekentenis wilde afleggen. Over ernstige gevolgen wordt niet gesproken.

Verder zou de onderwijzer Soeradi volgens lopende geruchten zó zwaar geslagen zijn, dat hij er aan bezwaken is.

Uit het onderzoek blijkt, dat een zekere Kambo, Pabitjara Bangga B, lid van het zelfbestuur te Madjane, op 3 April 1947, dus kort na het plaats grijpen van dit feit, over dit overlijden is gehoord. Hij verklaart echter, niet te weten waaraan Soeradi gestorven is. Het lijk is niet aan de familie afgegeven. Het is tenslotte door de kampongbevolking begraven. De weduwe heeft, volgens deze getuige, nog gevraagd om het gezicht van haar man te mogen ontbloeten, maar dit verzoek is geweigerd. Hij zegt echter van niemand gehoord te hebben, dat Soeradi mishandeld is.

De Luitenant Riepma verklaart, dat Soeradi in zijn Kazerne gestorven is; hij weet niet wat de oorzaak van zijn dood is. Hij is niet ernstig mishandeld en 's nachts overleden. Er is echter geen sprake van, dat hij als gevolg van een mishandeling overleden zou zijn.

Uit de stukken blijkt niet, of de Luitenant Riepma elke mishandeling van Soeradi ontkent, of wel toegeeft, dat er hardhandig optreden is, doch een oorzakelijk verband tussen dat optreden en het sterven ontkent.

In elk geval staat vast, dat deze officier in het geval-wahab een zeer afkeurenswaardige methode van onderzoek heeft toegepast. Feiten, die aanleiding zouden geven tot de beschuldiging van het plegen van ernstigere excessen zijn echter omtrent deze officier in de stukken niet vermeld.

e aantal-
r slacht-
van de

Net is niet mogelijk, uit de stukken ook maar enigermate tot een juiste opstelling van het aantal slachtoffers van deze "tegen-terreur", gelijk het in een nota voor persoonlijk gebruik van Zijne Excellentie de Minister van Overzeese Gebiedsdelen d.d. 7 Augustus 1948 wordt genoemd, te komen.

De Commissie-Barendrecht (gelijk de Commissie-Anthoven meestal in de stukken wordt genoemd) becijfert de volgende aantallen:

Kaloekoeang	83
Tanakeke e.a.	23
in het Goase	257
Takalar	onbekend
Djeneponto, Bonthain, Boe- loekomba e.a.	ca. 500
Pangkadjene	ca. 85
Lisoë	52
Tanete	11
Padongko	15
Gevangenen van Barroe	16
Soeppa	ruim 200
Pinrang, Rappang (gevolg Datoek)	20
Datoek van Soeppa	1
Paré-Paré gevangenen	25
Madallo-complex	86
Padakalawa-complex	124
Talabangi-complex	77
Beranti (Abokangeng)	ca. 15
Koelo	83
Amperita	55
Maewa	33
Galoeng-Galoeng	364

In de bovenvermelde cijfers zijn ook begrepen diegenen, die tijdens of vóór de acties in het veld zijn neergeschoten in gevecht, of die op de vlucht werden gedood, alsmede de groepen gevangenen waarover boven gesproken is.

Uit de meer gedetailleerde opgaven kan men concluderen, dat de Kapitein van Oortmeressen zich beperkte tot het neerschieten van 8 à 10 personen per actie, waarvoor hij naar zijn zeggen de ergste djahats nam, terwijl van de Luitenant Boom in de stukken slechts één onder zijn leiding gevoerde actie wordt vermeld, waarbij 6 doden vielen.

1. De overwo-
maatregelen.

Zoals boven is vermeld, werd den Kapitein Rijborz de z.g. noodrechtsbevoegdheid reeds ontnomen op 14 Februari 1947, op persoonlijk initiatief van de Kolonel de Vries, die, toen hij de geruchten hoorde die over het optreden van deze Kapitein in omloop waren, ook zonder nader onderzoek de Heer Rijborz niet meer aan het dragen van deze verantwoordelijkheid wilde bloot stellen.

Toen de geruchten tot Batavia waren doorgedrongen, gelaste de Heer Procureur-Generaal den Auditeur-Militair te Makassar, een onderzoek in te stellen. De Luitenant-Gouverneur-Generaal riep de Commissie-Enthoven (of de Commissie-Earendrecht) in het leven, welke Commissie de feiten natuurlijk van een ander gezichtspunt uit beschouwde dan de Auditeur-Militair, wiens opdracht het was om na te gaan of door de actieleiders en verdere betrokkenen, natuurlijk met in acht name van de z.g. noodrechtsopvatting van de Heer Procureur-Generaal, ook overige strafwaardige handelingen waren verricht.

De Commissie-Enthoven komt tot de conclusie, dat de strenge maatregelen, door de militairen toegepast, in de gegeven noodtoestand gezien moeten worden als de geboden uitoefening van de bevoegdheden der Overheid voor de bestrijding van de terreur en herstel van recht en veiligheid.

Hij meent deze Commissie, dat indien inschakeling van bestuur en politie overal regel ware geweest, meer waarborgen voor het treffen van schuldigen zouden zijn verkregen. Zij keurt echter het executeren van in preventieve hechtenis zich bevindende personen onvoorwaardelijk af. Zij oordeelt, dat enige zuiveringsacties in de afdelingen Paré-Paré en Mandar geenszins de indruk geven, dat men naar beste weten, alle omstandigheden in aanmerking genomen, gepoogd heeft vast te stellen wie de werkelijke schuldigen waren. Zij ziet dit bijzonder in het geval der actie te Galoeng-Galoeng en betreurt het gebrek aan een krachtige en éénhoofdige leiding aldaar. Zij meent, dat ten aanzien van Galoeng-Galoeng maatregelen niet achterwege zullen kunnen blijven.

Overigens spreekt zij uit, dat duidelijk uit de verzamelde gegevens gebleken is, dat bijzondere bevoegdheden alleen naar behoren kunnen worden gehanteerd door personen, wier aanzeg en karakter hen daarvoor geschikt maken, en constateert zij dat de bevoegdheid om personen te elimineren bij sommigen tot een te lichtzinnige opvatting omtrent de waarde van een menschenleven leidt.

Naar aanleiding van de verschillende onderzoekingen schrijft de Legercommandant, de Luitenant-Generaal S.H. Spoor, dan op 7 Juni 1948 aan de Luitenant-Gouverneur-Generaal een brief, gemerkt Kab/1197 / 9245 "Z-Celebes-rapport", waarin hij constateert, dat de Kapitein Westarling zowel qua instelling als begrip voor de taak, waarvoor hij werd gesteld, over uitzonderlijke kwaliteiten beschikte, doch hij acht het begrijpelijk, dat toen anderen meenden eveneens naar zijn voorbeeld te kunnen handelen, ongelukken niet konden uitblijven.

Hij acht het dan noodzakelijk, een nader onderzoek te doen instellen naar de kwestie van de bevelsverhoudingen in Zuid-Celebes gedurende acties, omdat deze kwestie naar zijn oordeel mede aanleiding geweest is tot de rampzalige gebeurtenissen in het Mandara, waarbij hij in het bijzonder denkt aan de vuurpaniek te Galoeng-Galoeng. Hij wenst te zien onderzocht de gezagsverhoudingen en het algemeen beleid bij deze actie en voorts het optreden van de Majoor Stufkans, de Kapitein Rijborz en de Onderluitenant Vermeulen, waarbij ongetwijfeld een gerechtelijke vervolging tegen een of meer schuldigen aan dit bloedbad niet achterwege zal blijven.

Hetzelfde geldt omtrent het optreden van de Kapitein Rijborz te Paré-Paré, welke zaak naar zijn mening eveneens voor vervolging in aanmerking komt. Hij zou het achter psychologisch onjuist en zakelijk niet verantwoord achten om tot diep in de details van deze gehele operatie te gaan wroeten om te trachten nog enkele schuldigen te vinden, die wellicht eveneens, doch in klein verband, over de schreef zijn gegaan.

Hij verzoekt daarom Zijne Excellentie hen wel te willen doen weten, of Zij met de inhoud van dit schrijven zou kunnen instemmen, waarna hij het uit psychologisch oogpunt bepaaldelijk gewenst acht tegenover commandanten en troepen te kunnen mededelen, dat - behoudens de genoemde gevallen van rechtsvervolging - de Zuid-Celebeszaak als afgehandeld kan worden beschouwd.

Op 2 Augustus 1948 schrijft de Heer Procureur-Generaal aan de Luitenant-Gouverneur-Generaal onder no. 4122 /gb(ZG), en wijst daarbij op de excessen, die zonder twijfel hebben plaats gehad door gebrek aan leiding, tekort aan zelfbeheersing, manco aan verantwoordelijkheidsbesef en door ongeremd uitleven van verkeerde eigenschappen. Hij voegt aan de in bovenvermelde brief van de Generaal Spoor genoemde gevallen nog toe het optreden in de Onderafdeling Rappang bij Beranti, zomede de zuiveringsactie in Koelo door de Kapitein Rijborz. Verder wil hij aandacht besteed zien aan de verantwoordelijkheid van de hoogste militaire bevelhebbers in Zuid-Celebes voorzover door gebrek aan controle en keuze van niet geschikte commandanten een laakbaar beleid is gevoerd.

Hij adviseert dan tot een nader onderzoek in strafrechtelijke zin tegen de drie door de Generaal Spoor genoemde personen, waarbij rekening moet worden gehouden met de mogelijkheid, dat het onderzoek termen voor een verdere strafvervolging zal opleveren terzake van overtreding van het bepaalde bij artt. 126 en 132 N.v.M.S. en 170 dan wel 338 N.v.S., en, in verband met de rang van de Majoor Sturkens, het Hoog Militair Gerechtshof, ook voor de lagere in rang met wie hij hierbij heeft samengewerkt, als de krachtens de wet bevoegde rechterlijke instantie moet worden geacht te zijn.

Daarop is een vooronderzoek tegen de Majoor Sturkens, de Kapitein Rijborz en de Onderluitenant Vermeulen geopend.

Toen ondergetekenden naar Nederland terugkeerden was er omtrent een verdere strafvervolging nog niets bekend. Uit de stukken is hun ook niet gebleken, of aan commandanten en troepen de mededeling is gedaan, dat met de uitzondering als door de Legercommandant vermeld, de Zuid-Celebeszaak als afgehandeld mocht worden beschouwd, welke mededeling, indien geschied, de kracht zou hebben van een algemeen sepôt ten aanzien van de betrokkenen.

CONCLUSIES.

I. De ondergetekenden vestigen er de aandacht op, dat zowel de Commissie - Enthoven, als de Legercommandant en de Procureur-Generaal uitgaan van de opvatting, dat een optreden, als door de Kapitein Westerling toegepast, en een "in noodrecht gegronde militaire actie" genoemd, of ook wel "noodrechtstoepassing", een geoorloofd handelen van de Overheid binnen het kader van hare bevoegdheden en van haar plicht is geweest, wijl door een toestand van nood geëist.

De ondergetekenden delen deze mening niet.

Zij zien te behoudens in de gevallen, waarin standrecht werd toegepast te in deze actie een treden buiten de voor de Rechtsstaat Nederlands-Indië voorgeschreven regelen. Zij erkennen, dat er in bepaalde gedeelten van Zuid-Celebes een toestand van nood bestond, en wel aldus, dat door benden terreur werd gecreeft jegens de bevolking, waardoor talloze moorden, rampokpartijen en branden voorvielen; waardoor een onderzoek naar deze misdrijven vrijwel onmogelijk was; waardoor handhaving van orde en gezag ernstig bemoeilijkt of ook wel onmogelijk werd gemaakt; en waardoor handel en bedrijf werden lam gelegd. Internering van gehele bevolkingen van z.g. boesoeko kampongs was uitgesloten door gebrek aan middelen; arrestatie en normale berechting van die misdadigers, omtrent wie men nog inlichtingen had kunnen verkrijgen, was in bepaalde gevallen uitgesloten door onbetrouwbaarheid van het daarbij betrokken apparaat en door gebrek aan ter zake kundige officieren voor de dan nodige krijgeraden. (In Makassar waren reeds terroristen vrijgelaten, waarin volgens de Kapitein Westerling Aboe Baeda, de Commissaris van politie en halfbroer van de Heer Nadjmoeddin, zelf de hand had.) Om deze toestand te doorbreken was strenge berechting nodig, en berechting ter plaatse met onmiddellijke executie. De resultaten van de gevoerde acties en de dank der bevolking voor die resultaten, hebben de juistheid van dit inzicht der autoriteiten aangetoond.

De autoriteiten bevonden zich in Zuid-Celebes niet geplaatst tegenover een binnenlandse oorlog of een guerillakrijg, zelfs niet tegenover goed georganiseerde subversieve acties welke zich alleen tegen het gezag richtten, doch tegenover pogingen tot volslagen desorganisatie van het volksleven, met een noodzakelijkerwijs tekort schietend rechterlijk apparaat en een tekort schietend en zelfs ten dele onbetrouwbaar politie-apparaat.

Het vraagstuk lag daarom niet uitsluitend op het terrein van een militaire actie, maar vooral op het terrein van de rechtspraak. Het ging erom, deze snel en effectief te doen zijn met ten uitvoerlegging ter plaatse om bij de bevolking het vertrouwen te herstellen in de Rechtsstaat, die zij gekend had en waarin alleen haar economische taak vervuld kon worden. De gevoerde acties hebben aangetoond, dat hier het zwaartepunt lag.

De autoriteiten kozen nu de weg van een "buitenwettelijke berechting en executie", die op zichzelf "volstrekt onwettig" was (de aangehaalde woorden zijn van de Heer Procureur-Generaal bij het Hooggerechtshof te Batavia), die alleen haar rechtvaardiging kon vinden in de noodtoestand van de onmogelijkheid van het volgen van de wettelijke weg van onderzoek, berechting en executie. Zij noemden dit buitenwettelijk optreden een in noodrecht gegronde militaire actie.

De vraag, die hierbij aan de orde is, is een vraag van beleid. De ondergetekenden menen echter, dat deze beleidsbepaling van beslissende invloed is geweest voor het gedrag van de agerende officieren en onderofficieren, en dat zij dus verplicht zijn deze beleidsbepaling in hun oordeel te betrekken.

Zij concluderen te dien aanzien:

1. dat de hoogste autoriteiten van het toenmalige Nederlands-Indië, zowel burgerlijke als Justitiële, als Militaire, in

2. dat deze onder 1 genoemde autoriteiten tenslotte hebben toegelaten en goed gekeurd, zoal niet bevolen, dat een duidelijk niet-militaire, in een Rechtsstaat met waarborgen omringde, taak onder het begrip "militaire actie" werd gebracht.
3. dat dit geschiedt is met als motivering een bij deze gelegenheid aangevoerd noodrecht.
4. dat voor het voeren van deze militaire actie geen schriftelijke richtlijnen zijn gegeven; geen begrenzing is opgesteld; aan het inzicht en geweten der actieleiders de gehele uitvoering is overgelaten, slechts onder de mededeling, dat men voor excessen zich zou hebben te verantwoorden op de klacht van moord of doodslag.
5. dat zelfs deze laatste voorwaarde niet aan de actieleiders, althans niet aan allen, is medegedeeld en dezen dus allen of grotendeels in de mening verkeerden, dat zij bij een gedraging naar hun beste inzicht slechts uitvoerders waren van de wil der Regering.

Ter toelichting merken ondergetekenden het volgende op:
 Het optreden van de Overheid in afwijking van de voor een Rechtsstaat geldende regelen, en het terzijde stellen van de in die Rechtsstaat voor de burger vastgelegde rechten, mag niet zijn rechtvaardiging vinden in de wenselijkheid van zulk een optreden, doch moet dit vinden in de onafwijzbare noodzakelijkheid, in de eis van beveiliging van die Rechtsstaat zelve voor de toekomst onder een zeer ernstige bedreiging, die onmiddellijk werkt, en die niet op een andere, maar met de Rechtsstaat in overeenstemming zijnde, wijze kan worden afgeweerd.

De zeer ernstige en onmiddellijke bedreiging was hier in Zuid-Celebes aanwezig. Een geordende rechtspraak, nodig voor herstel van orde en recht, was onmogelijk geworden. Bijzondere, op korte termijn effect opleverende, maatregelen waren nodig. De Overheid moest zorg dragen, binnen het kader van haar taak, voor een snelle rechtspraak ter plaatse van het misdrijf, met onmiddellijke executie der vonnissen, en dus noodzakelijkerwijze een rechtspraak met een zeer summier procedure. Zij kon, volgens het geldende recht, deze berechting aan de militaire rechter opdragen. Zij had de bevoegdheid, in dringende omstandigheden, goed te keuren, dat het Militair Gezag van algemene verordeningen afweek en bijzondere maatregelen nam. Deze bevoegdheid is echter van exceptioneel karakter en houdt dus in, dat die bijzondere maatregelen welomlijnd worden vastgesteld.

Dit deed de Hoge Overheid echter niet. Zowel de Luitenant-Gouverneur-Generaal, als het Militair Gezag, als ook in zijn advies de Heer Procureur-Generaal, bleven hierbij in gebreke. Zij gebruikten in deze dringende omstandigheden niet de op de Nederlands-Indische Staatsregeling gegronde bevoegdheden, doch lieten toe of bevalen een optreden van een of meer militaire actieleiders, waarbij in de plaats van een zij het ook nog zo summier geregelde rechtspraak over misdadigers trad een oordeelvelling door één persoon over leven en dood van verdachte personen, niet gebonden aan ook maar enig procedure-voorschrift en zonder een andere waarborg dan in het karakter en in de persoon van deze leider werd verondersteld, met een volkomen terzijde stellen van nu eenmaal onaantastbare rechten van diegenen, die als verdachten werden beschouwd.

II. De oordeelvelling en het optreden der actieleiders werd in de stukken door vele getuigen genoemd een "rechtspraak ter plaatse met onmiddellijke executie". Als zodanig zagen ook de actieleiders hun handelen.

De ondergetekenden zijn van mening, dat deze benaming "rechtspraak" een loze omschrijving is geweest van een volstrekt onwettig handelen, dat met alle regelen van rechtspraak,

III.

zoals die onder beschaafde naties gelden, brak.

Er was geen onpartijdig oordelend Rechter, doch een vervolgend ambtenaar, die de opdracht had er voor te zorgen, dat orde en rust werden hersteld, en die nu in deze kwaliteit arresteerde, vervolgde en - soms wel, soms niet na een verhoor van de verdachte - deze ter dood wijdde en executeerde. Dit zijn alle typische verschijningsvormen van een "administratieve behandeling en veroordeling", met uitzondering dan van het feit, dat deze handelingen hier niet in het verborgen, maar in het openbaar plaats vonden.

Er was dikwijls geen verhoor van de verdachte, en vrijwel nimmer een gelegenheid tot het voeren van een verdediging door deze persoonlijk, terwijl een zodanige verdediging door een raadsman (al of niet rechtsgalearde) volkomen ontbrak.

Er werd geen procesverbaal aangehouden, zodat van vele z.g. "zuiveringsacties" het aantal veroordeelden en geexecuteerden zelfs niet vaststaat, terwijl bij de meeste, zo niet bij alle, de namen der gedoden niet vastgelegd zijn.

Ondergetekenden menen dan ook, dat deze handelingen der actieleiders niets met rechtspraak te maken hebben gehad, en in de meeste gevallen ook niets met een toepassing van standrecht, doch dat zij gequalificeerd moeten worden als een "tegen-terreur" tegen de bestaande terreur van bende.

Hieraan doet niet af, dat naar het getuigenis van alle gehoorde getuigen, ook de Indonesische, niet bekend is dat onschuldigen zouden zijn gedood - behoudens dan de verklaring van de Kapitein Westerling, die het achteraf mogelijk acht één of drie onschuldigen te hebben neergelegd op grond van hem verstrekte foutieve inlichtingen. Evenmin, dat de meeste dezer getuigen, ook de Indonesische, van oordeel zijn dat (behalve bij de vuurpaniek in Galoeng-Galoeng) slechts zwaar schuldigen zijn geexecuteerd. Doordat de actieleiders over geheime gegevens beschikten, is de schuld der verdachten in bijkans geen enkel geval meer na te gaan.

III. Ondergetekenden zijn van mening, dat het voeren van een "tegen-terreur" onder alle omstandigheden afkeurenswaardig is. Zij wijzen er op, dat het Militaire Gezag langs de weg van een behoorlijk afgekondigd, onder de omstandigheden uitgebreid, standrecht, alsmede langs de weg van afkondiging ener verordening houdende instelling ener summiere rechtspraak ter plaatse, met mogelijkheid van directe executie, en met een zekere differentiatie in de straffen, tot bestrijding van de terreur had kunnen overgaan, doch dat dit om politieke redenen niet opportuun werd geacht. Zij kennen deze politieke redenen niet, doch staan op het standpunt, dat elementaire rechtsstaatsbeginselen als objectieve rechtspraak en het recht tot verweer van de verdachte van zulk een hoge waarde zijn, dat de eisen ener politieke taktiek daarvoor hebben te wijken.

IV. Het executeren van nog niet veroordeelde gevangenen was, in de door het Gezag gesuggereerde rechtspraakconstructie en onder de ter rechtvaardiging daarvan gegeven redenen, een logische consequentie.

Dat dit ook door de hoogste burgerlijke gezagsdragers aldus is beseft volgt uit de houding, te zover de gevangenen zittende volgelingen van de Datoek van Soepa aangenomen, bij wie wel zeer duidelijk het administratieve karakter van hun wijding ter dood, als immers overeengekomen op een bespreking van de hoogste burgerlijke autoriteiten en adviseurs met de vertegenwoordigers van het Militair Gezag, uitkomt.

IV.

V. Het executeren van reeds veroordeelde gevangenen, zoals ten aanzien van twee der z.g. Barroe-gevangenen vaststaat, is een exces geweest en zelfs binnen het kader van de rechtspraak-constructie. Niet gebleken is echter, dat de hierbij optredende en verantwoordelijke actieleider van dit feit der veroordeling in kennis heeft gedragen.

VI. Uit de stukken blijkt, dat toen men eenmaal zich op de weg van een optreden van één actieleider (de Kapitein Westerling), als boven omschreven, had begeven, er niet bijtijds, p.l. toen de eerste medewerking van de bevolking verkregen was en ook het gevangeniswezen was gereorganiseerd, een als of niet gekoedelijke terugkeer tot de normale regelen is geweest, doch dat men integendeel in tweeërlei opzicht is gaan verglijden, en wel: naar een verlenen der z.g. noodrechtsbevoegdheid aan anderen, en naar een uitbreiding van die bevoegdheid buiten de oorspronkelijk gedachte grenzen (b.v. ten aanzien van het doden van gevangenen), welke grenzen echter niet duidelijk aangegeven waren; alsmede een wijziging der "plechtige", op het volk een diepe indruk makende, methode van de Kapitein Westerling.

VII. Geconstateerd wordt, dat de Heer Procureur-Generaal te Batavia, die voor zijn oordeelvelling moest afgaan op de hem verstrekte rapporten, waaronder die van de Auditeur-Militair Mr. A. G. Valdhuis dewelke een voorstander van bredere toepassing was, niet altijd een juiste kijk op de situatie heeft gehad, doch dat hij zijnerzijds aanvankelijk heeft gedaan wat hij kon om een uitbreiding, als onder VI bedoeld, tegen te gaan, en dat hij slechts schoorvoetend en onder het stehlen van voorwaarden zulk een uitbreiding tot anderen heeft mogelijk genoemd.

VIII. Het Hoge Gezag in Batavia draagt mede de verantwoordelijkheid voor het verlenen van de z.g. noodrechtsbevoegdheid aan de Kapitein Westerling. Het heeft zich niet verzet tegen de verlening daarvan aan anderen. Het heeft goedgekeurd, dat bepaalde gevangenen werden gëxecuteerd en daardoor de indruk gewekt dat het de consequentie der actielidars omtrent het neerleggen van gevangenen als een onder de rechtspraakconstructie gewettigde daad zag en aanvaardde.

IX. De toenmalige Resident van Zuid-Celebes, de Heer Dr. C. Lion Cachet, heeft de z.g. noodrechtsuitoefening goedgekeurd en medegewerkt, na aanvankelijk verzet, aan het doodschieten van gevangenen. Het is betreurenswaardig, dat hij zich achteraf aan de verantwoordelijkheid daarvoor heeft trachten te onttrekken.

X. Uit de stukken blijkt, dat de waarnemend Legercommandant in Nederlandsch-Indië, de Heer Buurman van Vreesen, het z.g. noodrechtsoptreden heeft goedgekeurd, als ook de uitbreiding tot anderen dan de Kapitein Westerling.

XI. De Kolonel H. J. de Vries en de Luitenant-Kolonel H. J. Vaenen-daal zijn verantwoordelijk voor het geven van de opdrachten tot zulvering aan onderscheidene der hierboven genoemde officieren. Zij ontkennen deze verantwoordelijkheid niet.

- XII. De Majoor Stufkens heeft de verantwoordelijkheid te dragen voor het optreden van de Onder-Luitenant Vermeulen, en van de in zijn machtsgebied optredende officieren en onder-officieren, wijl hij als hoogste in rang en als commandant in dit gebied aanwezig was, de acties deed uitvoeren of toeliet dat zij werden uitgevoerd, en aan een aantal dezer acties zelf deelnam.
-
- XIII. De Majoor Stufkens draagt mede de verantwoordelijkheid voor het neerschieten van een groot aantal Indonesiërs tijdens de x vuurpaniek te Galoeng-Galoeng, omdat hij in gebreke bleef op dat ogenblik de nodige leiding te nemen, in het bijzonder ook over de Onder-Luitenant Vermeulen.
-
- XIV. De Onder-Luitenant Vermeulen en de Kapitein Rijborz zijn met een bevoegdheid bekleed geweest, die voor hen te zwaar was en waarvoor zij niet de in dit systeem vereiste kwaliteiten bezaten.
-
- XV. Uit de ingestelde onderzoeken is niet komen vast te staan, dat de Onder-Luitenant Vermeulen en de Kapitein Rijborz de waarborgen voor het doden van werkelijk schuldigen, die in de rechtspraakconstructie nog waren bedoeld en die door de Kapitein Westerling en door andere officieren, blijkens de afgelegde verklaringen, nog werden nageleefd, aldus hebben gehandhaafd. Eevenmin staat onomstotelijk vast, dat zij onschuldigen zouden hebben neergelegd.
-
- XVI. Het naakt tentoonstellen van een vrouw in Abokangeng is onvoorwaardelijk af te keuren. Niet vaststaat, wie hiertoe de opdracht heeft gegeven. Vast staat dat de hoogst aanwezige officier, de Majoor Stufkens, niet direct heeft ingegrepen.
-
- XVII. Het schieten door de tenen van een der voeten van een verdachte, gelijk door de Kapitein Westerling is gedaan; het laten vechten van twee verdachten als een geestelijke kwelling, als door de Kapitein Westerling bevolen; het laten houden van tweegevechten, als in het ressort van de Majoor Stufkens is geschied, zijn onvoorwaardelijk af te keuren. Met voldoende zekerheid kunnen de opdrachtgevers, behalve in de genoemde gevallen van de Kapitein Westerling, niet worden aangewezen. Vast staat, dat er bij acties onder leiding van de Kapitein Rijborz ook tweegevechten, als Godsoordelen, hebben plaats gevonden. Ook indien deze Kapitein de opdracht daartoe niet mocht hebben gegeven, zo draagt hij toch de verantwoordelijkheid voor het niet ingrijpen daarbij.
-
- XVIII. Slechts tegen de Majoor Stufkens, de Kapitein Rijborz, en de Onder-Luitenant Vermeulen waren gerechtelijke voor-onderzoeken lopende. Kennelijk was dit op grond van het feit, dat een vermoeden aanwezig was, dat zij handelingen hadden gepleegd of doen plegen of toegelaten, die ook in de rechtspraakcon-

VI.

structie als excessen moesten worden beschouwd. Deze onderzoeken zijn objectief, onpartijdig en met grote bekwaamheid door de Overste Paardekooper ingesteld. In hoeverre een strafvervolging op grond van die onderzoeken opportuun zou zijn, gezien het gehele beeld der Zuid-Celebes-affaire en de verantwoordelijkheden van zoveler hoge autoriteiten, beoordelen ondergetekenden niet.

De ondergetekenden veroorloven zich tenslotte, de voor de Raadsheer-Commissaris Paardekooper afgelegde en van inzicht getuigende verklaring van de Heer Mr. E. J. Lambers, die deze historie van nabij meebeleeftde en die zich in dit getuigenis stelde op het feitelijk standpunt van de nu eenmaal door het hoogste gezag erkende, schoon door hem sterk bestreden "noodrechts"-theorie, hier aan te halen:

"Op grond van het feit, dat ik in mijn vroegere functie bij herhaling gewetensconflicten en emoties, welke werden opgewekt door deze Zuid-Celebes-zaak heb meegemaakt, meen ik hier de hoop te mogen uitspreken, dat het aan het vervolgend apparaat en eventueel aan het Hof gegeven zal zijn om hierover met wijsheid te beslissen.
"Een volle toepassing van het recht zoals dit in de wet is vastgelegd zal, voorzover ik kan zien, in verband met verder gaande verantwoordelijkheden dan die van de beschuldigten in deze zaak zeer verstrekkende gevolgen hebben.

De ondergetekenden hebben zich afgevraagd, wat de gevolgen zouden zijn van een vervolging van die verdachten, tegen wie een gerechtelijk vooronderzoek geopend was, terzake van overtreding van het bepaalde bij de artt. 126 en 132 W.v.M.S. en 170 dan wel 338 W.v.S..

Zij menen, dat zowel bij een te laste legging van doodslag of met verenigde krachten geweld plegen, als bij ene van misbruik van gezag of opzettelijk toelaten dat een mindere een misdrijf pleegt dan wel opzettelijk nalaten in zulk een geval de vereiste maatregelen te nemen, de gehele achtergrond ter sprake zal moeten komen en alle verantwoordelijkheden zullen moeten worden nagegaan. Dit zal, naar hun mening, ook het geval zijn bij een vervolging wegens mishandeling, daar deze feitelijkheid zal moeten worden gesteld in het kader van de veel ernstiger feiten, die aan de verdachte waren opgedragen en die dan niet vervolgd worden.

Amsterdam,

1950 - 1954.

Warnsveld, 26 Augustus 1954.

Mr. C. van Rij

Mr. W. J. H. Stam